

HISTORICKÝ PRŮVODCE OBCÍ TISÁ / HISTORISCHER LEITFADEN DURCH GEMEINDE TISÁ

PŘEDCHŮDCE TISÉ - - VES SCHÖNSTEIN S TVRZÍ

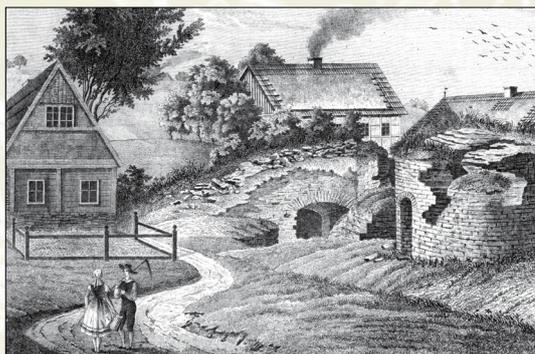
Velkou část území dnešního pohraničního lesa si přisvojili Vartenberkové, majitelé děčinského panství, Ti si na okraji dnešní Tisé postavili tvrz Schönstein s vesnicí. Důvodem pro stavbu tvrze byla ochrana solné stezky, která vedla z Halle na řece Sale přes Dráždany a Ústí do Prahy. Za husitských válek r. 1429 byla tvrz vypálena. V r. 1511 prodal Zikmund z Vartenberka děčinské panství Mikuláš Trčkovi z Lipé.

Od 14. století pronikaly do Čech četné feudální rody ze Saska, které zakupovaly majetek hlavně v severních Čechách. Člen jednoho z nich, Jan ze Salhausenu, koupil r. 1515 děčinské panství s Tisou a držel je až do r. 1534, kdy je prodává svému saskému příbuznému Rudolfovi z Büнау (Bynova). Oba rody měly blízko k saskému dvoru a se saským prostředím je spojovaly četné kulturní a hospodářské vztahy, které byly ještě posíleny v průběhu náboženské reformace. Za období téměř sta let, kdy byli rytíři z Büнау majiteli panství, došlo na tomto území k velkému hospodářskému a kulturnímu rozmachu. Vrchnost, projevujič hospodářskou podnikavost, uplatňovala vlastní tzv. režijní hospodaření. Zaváděl se chov ovcí ve velkém, byly zakládány rybníky (např. Chlářský), vinice, chmelnice a pivovary. V Tisé stál pivovar na středním toku potoka. Pivovar však r. 1631 vyhořel a pak se odebíralo pivo odjinud. Prosperita Schönsteinu byla založena právě na pivovaru. Büнауští a Salhausenuové vybudovali na Děčínku i v širším okolí řadu sídel a dvorů v novém stavebním slohu – tzv. saské renesance. Za jejich éry byla věnována větší pozornost také školství. Část děčinského panství se Schönsteinem připadla r. 1554 Güntherovi z Büнау, synu předchozího majitele Děčína. Günther z Büнау vystavěl nový dvůr a zámek Schönstein. Renesanční zámek však dlouho nesloužil vrchnosti jako sídlo, neboť Büнауští přesídlili do Libouchce. Po smrti Günthera v r. 1576 se statků ujímají jeho synové.

Rytíři z Büнау byly významní luteránské a nelehká léta pro ně přišla s nástupem Ferdinanda II., který zrušil náboženskou svobodu a uznává jako jediné povolené vyznání katolictví. Proto ještě téhož roku oba bratři z Bynova svůj majetek prodali Kryštofu Šimonovi z Thunu a odstěhovali se do Saska. V době vpádu saských vojsk do Čech v r. 1631 se bratři Günther a Rudolf z Büнау vrátili a ujali se svého bývalého majetku. Jako záminku pro tento akt využili skutečnosti, že jim ještě nebyla zaplacená celá cena Schönsteinského panství. Již počátkem následujícího roku však byli nuceni v souvislosti s ústupem saských vojsk uprchnout, aby se do Čech už nikdy nevrátili. Schönstein byl poté vrácen původnímu majiteli a připojen k Děčínskému panství.

Ještě téhož roku (r. 1631) se dostává do Schönsteinu císařský oddíl Chorvatů, který zničil všechny schönsteinské objekty. Před dalším vpádem, tentokrát švédských vojsk ustoupila císařská vojska do vnitrozemí. Švédové obě vesnice vypálili. Při sčítání lidu po 30-tileté válce měla Tisá a Schönstein celkem 90 obyvatel a 17 domů. Švédové byli utoběření ve skalách a stavěli strážní na stěnách. Poplužní dvůr byl jako další stavění za vpádu švédských vojsk v r. 1631 vypálen a už nebyl na tomto místě obnoven. V r. 1654 je zámek pustý a v popisu Čech se Schönstein jako samostatná obec již nepřipomíná.

Ačkoli patřil Schönsteinský dvůr svou rozlohou 350 hektarů k největším na panství, v terezinském katastru z r. 1751 se popisují už jen pole, neobdělávané pozemky a pastviny. Opuštěné pozemky vedly k tomu, že hraběnka Filipina Thunová, majitelka panství, začala rozprodávat pozemky na stavbu domků novým osidlecům. Schönsteinský zámek se postupně rozpadával, jeho zdivo bylo používáno k různým stavbám. V roce 1833 se připomíná, že na území zaniklé obce Schönstein se nachází 37 domů se 347 obyvateli.

Brantlova kresba zbytků zámku vydaná r. 1847 v Heberově díle *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser*. Schlosruine gezeichnet von Brant, erschienen 1847 im Werk von Heber - *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser*.

Socha *Anděla* z tvrze Schönstein umístěná do r. 2011 u fary v Libouchci. Engelstatue von der Festung Schönstein, stand bis 2011 vor Pfarrhaus in Libouchce (Königswald).

Socha *Anděla* z tvrze Schönstein v kostele v Tisé. Engelstatue von der Festung Schönstein, heute in der Kirche der Heiligen Anna in Tisá aufgestellt.

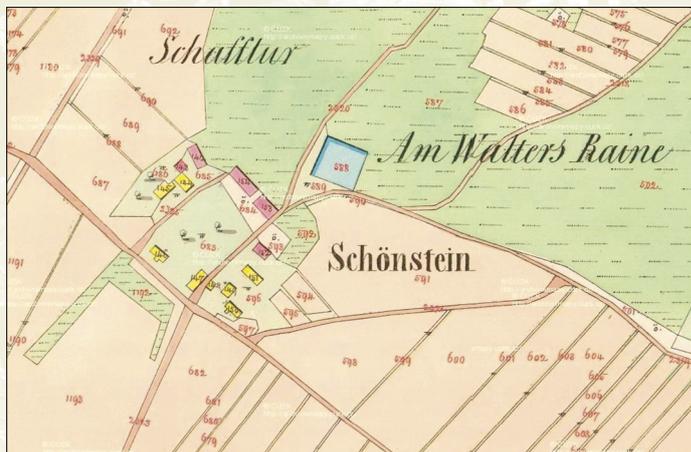

Situacní pláněk tvrze Schönstein v r. 1839 dle mapy stabilního katastru (kresba J. Ulövec).

Lageplan der Festung Schönstein von 1839 nach Katasterkarte (Zeichnung von J. Ulövec).

Schönstein na mapě z r. 1629, originál v Národním archivu. Zeichnung Schönstein von 1629 - Original vom Nationalarchiv.

Císařský otisk mapy stabilního katastru z r. 1843 / Kaiserliche Katasterkarte von 1843

DER VORFAHRE VON TISÁ (TYSSA) - - DORF SCHÖNSTEIN MIT FESTUNG

Den großen Teil des Grenzwaldes haben sich die Herren von Wartenberg, Landesbesitzer in Tetschen, angeeignet und am Rande von heutiger Tisá / Tyssa die Festung Schönstein mit angeschlossenen Dorf erbaut. Die Festung sollte dem Schutz der Salzstraße dienen, die von Halle an der Saale über Dresden und Aussig nach Prag führte. Während der Hussitenkriege im Jahr 1429 wurde die Festung niedergebrannt. Im Jahr 1511 hat der Zigmund von Wartenberg die Tetschener Ländereien an den Mikuláš Trčka aus Lipa verkauft.

Ab dem 14. Jahrhundert drangen zahlreiche feudale Familien aus Sachsen nach Tschechien, die Ländereien hauptsächlich in Nordböhmen aufkauften. Einer von ihnen, Jan von Saalhausen, hat im Jahr 1515 die Tetschener Ländereien einschließlich Tisá gekauft. Im Jahr 1534 verkaufte er diese an seinen sächsischen Verwandten Rudolf von Büнау (Bynov). Beide Familien waren durch zahlreiche kulturelle und wirtschaftliche Beziehungen eng mit dem sächsischen Hof verbunden, diese Beziehungen wurden während der Religionsreformen noch verstärkt. Während der fast hundertjährigen Herrschaft der Ritter von Büнау erlebte das Gebiet großes wirtschaftliches und kulturelles Wachstum. Die sehr geschäftstüchtige Herrschaft hat die eigene so genannte Regiewirtschaft eingeführt. Es wurde Schafszucht in großem Stil betrieben, es wurden Teiche (z.B. Ziegelteich / Chlářský rybník), Weinberge und Hopfenfelder angelegt und Brauereien gebaut. In Tisá wurde die Bierbrauerei am mittleren Fluss des Baches erbaut. Im Jahr 1631 brannte die Brauerei ab und das Bier wurde woanders eingekauft, weil der wirtschaftliche Erfolg von Schönstein gerade auf der Brauerei aufbaute. Die Herren von Büнау und Herren von Saalhausen haben in der Region Tetschen und Umgebung eine ganze Reihe von Siedlungen und Höfe in neuem Baustil – sächsische Renaissance – errichtet. Unter ihrer Herrschaft wurde auch sehr hohe Aufmerksamkeit dem Schulwesen zugeteilt. Im Jahr 1554 wurden Teile der Tetschener Ländereien mit Schönstein dem Günther von Büнау, dem Sohn des vorherigen Besitzers von Tetschen, übertragen. Günther von Büнау hat neues Gut und Schloss Schönstein gebaut. Das Renaissance-Schloss hat aber nicht lange als Herrschaft gedient, da kurze Zeit später die Familie von Büнау ihren Wohnsitz nach Königswald (Libouchce) verlegte. Nach dem Tod des Günther von Büнау haben seine Söhne Günther und Rudolf von Büнау die Ländereien übernommen.

Die Ritter von Büнау waren Lutheraner und ihre schweren Zeiten kamen mit der Herrschaft des Ferdinand II., der religiöse Freiheiten abschaffte und als einzige erlaubte Religion den Katholizismus anerkannte. Daher noch im selben Jahr haben beide Brüder von Büнау ihren Besitz an Kryštof Simon von Thun verkauft und sind nach Sachsen umgezogen. Während des Einmarschs der sächsischen Truppen nach Tschechien im Jahr 1631 kamen beide Brüder Günther und Rudolf von Büнау zurück und haben ihr ehemaliges Eigentum wieder in Besitz genommen. Als Vorwand für diesen Akt diente die Tatsache, dass ihnen noch nicht der gesamte Kaufpreis für das Gut Schönstein bezahlt wurde. Schon am Anfang des folgenden Jahres mussten aber beide wieder mit dem Rückzug der sächsischen Truppen zurück nach Sachsen fliehen. Sie sind nie mehr nach Schönstein zurück gekehrt. Schönstein wurde danach dem ursprünglichen Besitzer zurück gegeben und der Tetschener Herrschaft angeschlossen.

Noch im selben Jahr 1631 gelangte nach Schönstein eine kroatische kaiserliche Truppe die das gesamte Gut Schönstein vernichtete. Nach nächstem Einmarsch, diesmal der schwedischen Truppen, haben sich die kaiserlichen Truppen in Landesinnere zurückgezogen und die Schweden haben beide Dörfer niedergebrannt. Laut der Volkszählung nach dem 30-jährigen Krieg hatten Tisá und Schönstein insgesamt 90 Einwohner und 17 Häuser. Die schwedischen Soldaten hatten ihr Lager in der Felsenstadt aufgeschlagen und ihre Wachen haben sie oben auf den Felswänden aufgestellt gehabt. Der Meierhof wurde als nächstes Gebäude von den schwedischen Truppen 1631 niedergebrannt und nicht mehr aufgebaut. Im Jahr 1654 steht das Schloss leer und im Tschechienführer wird Schönstein als eigenständige Gemeinde nicht mehr aufgeführt.

Obwohl das Gut Schönstein mit seiner Fläche von 350 Hektar zu den größten im gesamten Herrschaftsgut zählte, wurden im Jahr 1751 im Theresienkataster nur noch Feld-, Weide- und Brachgrundstücke geführt. Die verlassenen Grundstücke hat die Gräfin Filipina von Thun, Besitzerin der Herrschaft, als Baugrundstücke an Neuanseeder verkauft. Das verlassene Schloss Schönstein verfiel allmählich, Steine aus seinen Gemäuern wurden als Baustoff für neue Bauten verwendet. Im Jahr 1833 wird gemeldet, dass sich auf dem Gebiet des untergegangenen Dorfes Schönstein 37 Häuser mit 347 Einwohner befinden.

HISTORICKÝ PRŮVODCE OBCÍ TISÁ / HISTORISCHER LEITFADEN DURCH GEMEINDE TISÁ

VES TISÁ

Dnešní Tisá se nachází v chráněné krajinné oblasti Labské pískovce 20 km od krajského města Ústí nad Labem a 5 km od obce Petrovice, kde je hraniční přechod se Spolkovou republikou Německo. Obec leží v Děčínských stěnách, známých jako Českosaské Švýcarsko v nadmořské výšce 550 m.n.m. Do správního území Tisé spadají obce Ostrov, Rájec a osada Antonínov s celkovým počtem více než 800 obyvatel.

Údajnými prvními osidlení dnešního území Tisé pravděpodobně byli Slované. Ti zde našli rozsáhlé porosty tisů, proto se tu říkalo „tis“. K základu slova později přibýlo „a“ a tento název se pak objevoval v různých podobách: Dissa, „Diesse, in der Thieß, Tüssa. V českých listinách z doby po 30-ti leté válce, kdy došlo ke sčítání domů a obyvatel se uvádí ves jako Tiesza a Tisa. Na konci 17. století se v německých listinách píše Tiß nebo Tyssa a takto psaný název se dochoval až do roku 1945, po válce s příchodem českého obyvatelstva se opět ves přejmenovala na Tisou.

Území dnešního Rájce bylo hojně porostlé vřesem a proto se tu nejdříve říkalo „ve vřese“, lidová němčina používala „Roatze“, „Ratze“. Když český vévoda Bedřich daroval r. 1186 území Rájce rádu Johaniitů, v darovací listině uvedl, že se tato ves bude jmenovat Raiza. Dalšími přesmýčkami a počestěním pak došlo k ustálení názvu na Rájec.

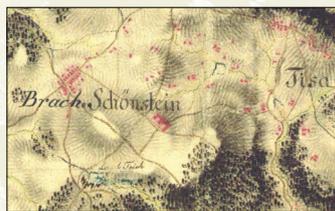
Ostrov neměl dlouho své vlastní jméno. V deskách zemských se uvádí toto místo jako „hamry v královském lese“. Rájec patřil vždy k Tisé, Ostrov svou přínaležitost střídal mezi Tisou a Sněžníkem. Obě obce byly po úbytku stálých obyvatel po roce 1945 postupně proměňovány v rekreační osady, které nyní spadají pod správu Obecního úřadu v Tisé.

Na obecním znaku a vlajce, které obec získala v r. 1998, jsou jako symbol výše uvedených tří obcí tři větvičky tisů.

Tisá žila dlouhou dobu ve stínu vsi Schönstein. S ubývajícími lesními porosty, vysoko položenými zemědělskými pozemky skamenitou půdou a malými výnosy plodin se začíná hledat nový zdroj obživy. Základem průmyslové výroby se staly zkušenosti práce s kovem. Již v minulosti byly na obou stranách hranice železné hamry a tavírný kovů, které ve třicetileté válce zanikly. Po roce 1750 byla v Tisé zahájena drobná výroba litých cínových lžic, později klik, přezek, podkov, zvonků, rolníček a ozdob na koňské postroje. Rok 1770 je datem zrození prvních cínových knoflíků a jejich výroba se ustálila právě v Tisé. Zároveň s průmyslovou výrobou se začíná rozrůstat i vesnice Tisá. První továrnu na výrobu knoflíků a slévárnu postavili r. 1783 bratři Winklerovi a brzy po nich pak rodina Weigendů. Kov byl postupně doplňován jinými vhodnými materiály - rohovnínou, tombakem. Z malých dílniček a manufaktur vyrostlo 12 větších a 15 menších knoflíkáren. Nepříznivě se na obduť knoflíkůjev projevila okupace Německa Napoleonem Bonaparte v r. 1813, pak to bylo vysoké clo a také zahraniční konkurence. Po roce 1850 zavádí výrobu alkoholu (rosolky) J.E.Püschner, 1863 má tkalcovnu sametu Deuz a v téže době i Lauenstein. Knoflíky a kovové přezky se začínají vyrábět v dalších dostavěných továrnách Jägerů, Weidmüllera, Hieka, r. 1914 Bernhardt, později Klementa, bratři Löbelů. Další Löbel vlastní kartonážku, Nemetz z Jablonce zavádí výrobu filtrů, Rudolf Löbel má tiskárnu, rodina Hackerů vlastní pilu. Až do I. světové války měla Tisá 3-5 sléváren žlutého kovu pro mosazná kování.

Výjez z císařského otisku mapy stabilního katastru z r. 1843. / Ausschnitt aus der kaiserlichen Katasterkarte von 1843.

Výjez z 1. vojenského tzv. josefského mapování Čech z 2. pol. 18. stol. Ausschnitt aus der Militärkarte des Kaiser Josef von 2. Hälfte des 18. Jahrhunderts.

Výjez z 2. vojenského tzv. františkova mapování Čech z l. 1836-1852. Ausschnitt aus der 2. Militärkarte des Kaiser Franz von 1836-1852.

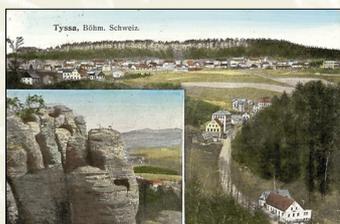
Tisá a stěny na poč. 20. stol. / Tisá und Felsen Anfang des 20. Jahrhunderts.

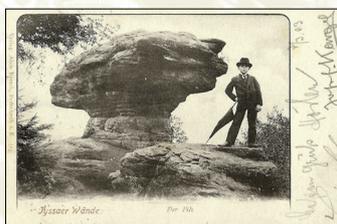
Tiské stěny na pohlednici z poč. 20. stol. Ansichtskarte Tyssaer Wände am Anfang des 20. Jahrhunderts.

Pohled na Tisou v meziválečném období. Tisá in der Zeit zwischen den Weltkriegen.

Tisá na poč. 20. stol. / Tisá am Anfang des 20. Jahrhunderts.

DAS DORF TISÁ (DEUTSCH TISSA, FRÜHER TYSSA)

Heutige Tisá liegt im Landschaftsschutzgebiet Elbsandsteingebirge ca. 20 km von der Bezirksstadt Ústí nad Labem und ca. 5 km von der Gemeinde Petrovice mit Grenzübergang nach Deutschland entfernt. Die Gemeinde liegt im tschechischen Teil der Sächsischen Schweiz, auch als Böhmisches-Sächsisches Schweiz bekannt, ca. 550 m ü.d.M. Zum Verwaltungsgebiet von Tisá gehören noch Ortsteile Ostrov (Eiland), Rájec (Raiza) und die Siedlung Antonínov (Antonsthal), somit hat Tisá mehr als 800 Einwohner.

Angeblich waren die ersten Siedler des heutigen Gebietes Tisá die Slawen. Diese haben in der Region weitreichende Eisenwälder vorgefunden (tschechisch „Tis“), zum Ursprungswort kam noch das „a“ hinzu und dieser Name erschien dann in verschiedenen Formen und Variationen wie Dissa, Diesse, Thies, Tüssa. In den tschechischen Urkunden aus der Zeit nach dem 30-jährigen Krieg, in der Zeit der Volkszählung, wird das Dorf als Tiesza und Tisa bezeichnet. Am Ende des 17. Jahrhunderts erscheint in den deutschen Urkunden der Name Tiß oder Tyssa. Die Bezeichnung Tyssa wurde dann bis 1945 verwendet, nach Kriegsende wurde das Dorf mit der Ansiedlung der tschechischen Bevölkerung wieder in Tisa umbenannt.

Ortsteil Rájec / Raiza: Das Gebiet vom heutigen Rájec, war sehr stark mit Heidekraut bewachsen, daher wurde der Ort damals „in Heide“ genannt, in Volksdeutsch „Roatze“ oder „Ratze“. Im Jahr 1186 schenkte der tschechische Herzog Friedrich das Gebiet Rájec dem Johanniterorden und hat in der Schenkungsurkunde verfügt, dass dieser Ort Raiza heißen wird. Mit der Zeit wurde der Namen tschechisiert und als Rájec eingeführt.

Ortsteil Ostrov / Eiland: Ortsteil Ostrov hatte lange Zeit keinen eigenen Namen. In den offiziellen Verzeichnissen wird dieser Ort als „Hammerwerke im Königswald“ bezeichnet.

Rájec hatte immer die Zugehörigkeit zu Tisá, Ostrov hat seine Zugehörigkeit zwischen den Gemeinden Tisá und Sněžník (Hoher Schneeberg) gewechselt. Beide Orte wurden, nach dem die Einwohnerzahlen nach 1945 stark geschrumpft sind, in Freizeit- und Erholungssiedlungen umgewandelt und gehören heute zum Verwaltungsbereich des Gemeindeamtes Tisá.

Seit 1998 hat die Gemeinde Tisá eigenen Wappen und Flagge, beide tragen Abbildung von drei Eibenzweigen als Symbol dieser drei Ortschaften.

Das Dorf Tisá hat lange im Schatten des Schönsteins gelebt. Mit dem Schwinden der Wälder und auf Grund der geringen Erträge aus den hochgelegenen steinigen Feldern wurde nach neuen Erwerbsmöglichkeiten gesucht. Der Grundstein für Industriensiedlung waren die Erfahrungen mit Metallverarbeitung. Schon früher gab es auf beiden Seiten der deutsch-tschechischen Grenze Eisenhammerwerke und Metallgießereien, welche aber nach dem 30-jährigen Krieg verschwunden waren. Nach 1750 wurde in Tisá mit der Herstellung von Löffeln aus Zinnguß begonnen, später kamen noch Türklinken, Gürtelschellen, Hufeisen, Glocken, Schellen und Pferdegeschirteile hinzu. 1770 wurde die Herstellung der ersten Zinnknöpfe eingeführt und diese war die Geburt der Knopfindustrie in Tisá. Mit dem Wachstum der Industrie wächst auch die Gemeinde Tisá. Die erste Knopfproduktion und Metallgießerei haben die Brüder Winkler 1783 aufgebaut, kurz danach folgte die Industrieproduktion von der Familie Weigend. Metall wurde nach und nach durch andere Materialien wie Horn, Tombak u.a. ergänzt – aus den Kleinwerkstätten und Manufakturen sind 12 größere und 15 kleinere Knopfbetriebe entstanden. Der Verkaufsabsatz der Knöpfe wurde negativ beeinflusst von der Besetzung Deutschlands durch den Napoleon Bonaparte im Jahr 1813 und durch die hohe Zollabgaben und ausländische Konkurrenz. Nach 1850 wird durch J.E.Püschner die Alkoholproduktion eingeführt. 1863 entsteht die Samtweberei Deuz und gleichzeitig die Samtweberei Lauenstein. Knöpfe und Metallschellen werden in den neu entstandenen Fabriken von Herr Jäger, Weidmüller, Hiek, ab 1914 Bernhardt, Klement, Brüder Löbel produziert, Herr Löbel besitzt ein Kartonagewerk, Herr Nemetz aus Jablonz öffnet die Flitterproduktion, Rudolf Löbel besitzt eine Druckerei und die Familie Hacker besitzt ein Sägewerk. Bis zum 1. Weltkrieg hatte Tisá 3-5 Gelbmessingbetriebe wo Messingprodukte hergestellt wurden.

HISTORICKÝ PRŮVODCE OBČÍ TISA / HISTORISCHER LEITFADEN DURCH GEMEINDE TISA

PRŮMYSL V TISÉ

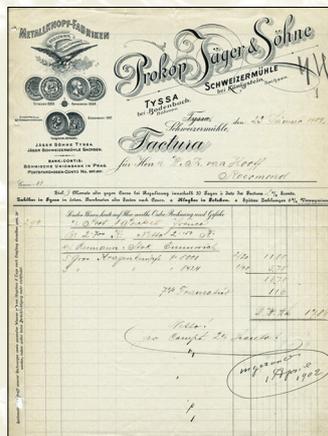
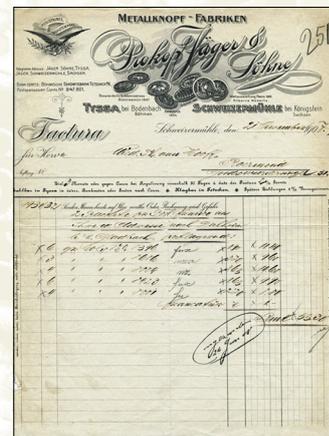
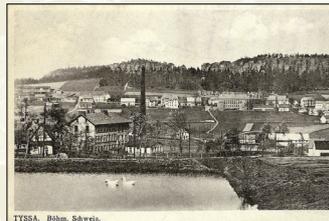
Nejstarší továrnou v Tisé byla tehdejší firma F. A. PÜSCHNER, která byla založena Franzem Antonem Püschnerem v roce 1836. Na začátku vyráběla pouze levné produkty, jako rolky z rohoviny nebo mosazi, dále levné barevné knoflíky pro vesty a saka venkovského obyvatelstva. Vyrábělo se zde i litinové a cínové zboží. Postupně se začaly vyrábět i honosnější druhy knoflíků pro uniformy, dětskou a dámskou konfekci. Původně se jednalo pouze o ruční a domácí práci, později byly provozovny vybaveny moderními stroji.

Firma JOSEF WEIGEND byla založena Franzem Weigendem v roce 1840. Původně se zde vyráběly litinové knoflíky a kování ke koňským postrojům. Provoz firmy se rozvíjel pouze na řemeslnické úrovni, následně byla produkce výrobků zastavena a nahrazena výrobou saňových rolníků, okenních a dveřních kování z mosazi. V 80. letech 19. století byl provoz rozšířen o slévárnu bronzu a firma se začala zabývat výrobou dveřních a okenních kování, pozlacených špiček k hromosvodům a podobných stavebních výrobků z mosazi, zlata, červeného bronzu a niklbronzu, později i výrobou staromosazných kování a klik s rohovinou.

Firma AUGUSTIN HIEKE byla založena v Tisé Augustinem Hiekem v roce 1854. Firma se nejdříve zabývala výrobou knoflíků pro maďarské národní kroje, knoflíky se odlévaly částečně z mosazi a částečně z cínu. Později dostal výrobce nápad, knoflíky lisovat z plechů rozdílných kvalit a tím podstatně zlevnil jejich výrobu a navýšil možnosti odbytu. V 60. letech 19. století se z řemeslnické výroby vyvinula továrna. Nejdříve byly výrobky transportovány k zákazníkovi prostřednictvím nákladních spřežení, později železniční dráhou. Protože produkce byla rozšířena o další druhy kovových knoflíků, probíhala výroba na sklad a knoflíky byly prodávány přímo na veletrzích v Lipsku, nebo prostřednictvím obchodních zástupců. V roce 1870 byla vedle produkce kovových knoflíků zahájena i výroba knoflíků z rohoviny, která byla od roku 1871 provozována v nové pro tento účel postavené budově. V 70. a 80. letech 19. století se začaly v kovovířbě vyrábět i další různé kovové výrobky. Od výroby knoflíků z rohoviny bylo v 90. letech upuštěno poté, kdy tento výrobek byl z trhu stále více vytlačován novými knoflíky z tzv. kamenného ořechu. Místo toho bylo započato s výrobou kování pro deštníky a hole. Během dalších let byla výroba knoflíků přizpůsobena tak, že mohla pokrýt všechny druhy knoflíků pro dámskou konfekci. S rozšířením výroby docházelo logicky i k rozšiřování výrobních prostor. Ke konci provozu firma zaměstnávala asi 200 pracovníků.

Továrna firmy BERTHOLD JÄGER byla založena A. Karl Jägerem (otcem Bertholda Jägera) v roce 1880 a produkovala až do roku 1906 knoflíky z rohoviny. Berthold Jäger převzal továrnu od otce v roce 1906 a vyráběl hlavně litinové a manžetové knoflíky. Zároveň zahájil produkci výrobků pro export do Indie. V době největšího rozkvětu bylo v továrně zaměstnáno asi 120 pracovníků.

Továrna na kovové zboží „KRAUTMÜHLE“ = KRAUTŮV MLÝN byla založena Franzem Püschnerem v roce 1890. Továrna vznikla na místě mlýna postaveného císařem Josefem, jehož majitel se jmenoval Kraut. Mlýn byl zakoupen v 80. letech 19. století, zbournán a na jeho místě byla postavena továrna, která byla během dalších let dále rozšiřována. V továrně byl zaveden parní a elektrický pohon. Jako nejstarší provozovna v oboru dodávala i stavební a nábytkové kování, panty a madla, dále i vzorované plechy pro výrobu knoflíků.

Firma Prokop Jäger & Söhne, faktura z r. 1902.
Fa. Prokop Jäger & Söhne, Rechnung von 1902.Firma Prokop Jäger & Söhne, faktura z r. 1907.
Fa. Prokop Jäger & Söhne, Rechnung von 1907.

Historické fotografie průmyslových objektů. / Historische Bilder der Industrieanlagen.

Vzorkovník vyráběných knoflíků (40. léta 20. století).
Musterkarte von Knopfproduktion aus den 40-er Jahren des 20. Jahrhunderts.

FIRMEN IN TYSSA (KNOPF- UND METALLWARENINDUSTRIE)

Eine der ältesten Fabriken in Tyssa war die Firma F. A. Püschner. Diese wurde im Jahr 1836 von Herrn FRANZ ANTON PÜSCHNER gegründet. Anfangs erzeugte man nur die billigen Massenartikel wie Massa- und Messingrollen, ferner billige farbige Knöpfe, so genannte Gilet- und Joppenknöpfe für die Landbevölkerung, ebenso Gusswaren und Zinnwaren wurden hergestellt. Allmählich wurden auch bessere Knopfsorten für Uniformen, Kinder- und Damenkonfektion in die Produktion aufgenommen. Ursprünglich war es nur Handarbeit und Hausarbeit, später wurden die Betriebsstätten mit komplizierten Maschinen ausgestattet, die äußerst rationell arbeiteten.

Die Firma Josef Weigend wurde im Jahr 1840 von Herrn FRANZ WEIGEND gegründet. Ursprünglich erzeugte man Gussknöpfe und Pferdegeschirrbeschläge. Der Betrieb hat sich nur im gewerblichen Maße weiter entwickelt; die Erzeugung der oben genannten Artikel wurde aufgelassen und alsdann Schlittenglocken und messingene Tür- und Fensterbeschläge erzeugt. In den Achtziger Jahren des 19. Jahrhunderts nahm man die Bronzelegerei auf, so dass sich der Betrieb nach einigen Vergrößerungen ausschließlich mit der Erzeugung der billigsten bis feinsten Tür- und Fensterbeschläge, vergoldeten Blitzableiterspitzen und ähnlichen Baubedarfsartikeln in Messing, Gold und Rotbronze, Nickelbronze, ferner mit gehämmerten Altmessingbeschlägen, Griffen mit Hornzwischenstücken und so weiter befasste.

Die Firma Augustin Hieke in Tyssa wurde im Jahr 1854 durch Herrn AUGUSTIN HIEKE gegründet. Genannter befasste sich zuerst mit der Fabrikation von Knöpfen für die ungarische Nationaltracht, welche teils aus Messing und teils aus Zinn gegossen wurden. Später kam man auf die Idee, dass man diese Knöpfe aus verschiedenen Blechqualitäten prägen könnte, welcher Vorgang die Ware beträchtlich verbilligte und die Möglichkeit eines größeren Absatzes schaffte. Ursprünglich wurden die so gefertigten Knöpfe dem Auftraggeber persönlich zugetragen und das Geld dafür kassiert. In den 60er Jahren des 19. Jahrhunderts entwickelte sich diese Knopfherzeugung zur Fabrik. Die Erzeugnisse wurden anfangs durch Frachtfuhrwerk und später durch Bahn an ihre Bestimmungsorte gebracht. Da inzwischen noch andere Sorten blanker Metallknöpfe mit in die Erzeugung aufgenommen wurden, so arbeitete man dann Ware auf Lager und verkaufte diese sodann auf der Leipziger Messe direkt, sowie auch durch Handelsvertreter in Österreich und Deutschland. Im Jahr 1870 wurde sodann zur Fabrikation der Metallknöpfe noch solche von Klauenhornknöpfen dazu genommen, welche im Jahr 1871 in einem separat hierfür errichteten Gebäude im großen Maßstab betrieben wurde. In den 70er und 80er Jahren des 19. Jahrhunderts wurden in der Metallabteilung nebst Knöpfen auch noch diverse andere Artikel aus Metall aufgenommen, und die so reichhaltig ausgebaute Kollektion sicherte guten Absatz, und so wurden die gesamten Erzeugnisse dann schon nicht nur in allen europäischen Staaten, sondern auch auf überseeischen Märkten verkauft.

Die Fabrikation von Klauenhornknöpfen wurde in den 90er Jahren des 19. Jahrhunderts ausgelassen, weil dieser Artikel mehr und mehr durch Steinnussknöpfe verdrängt wurde und sich infolge geringer Nachfrage nicht mehr rentierte. An dieser Stelle wurden dann Schirm- und Stockbeschläge aus Metall aufgenommen, welche Artikel bis zum Schluss noch fabriziert wurden. Die ganze Art der Knopfherzeugung wurde im Verlaufe der Zeit so eingerichtet, dass dieselbe zur Herstellung aller Arten von Damenkleiderknöpfen im jeweiligen Genre geeignet erscheint. Mit der Ausdehnung des Geschäftes wurden logischerweise auch die Gebäude durch Anbauten erweitert. Zum Schluss beschäftigte die Fabrik ungefähr 200 Arbeiter und erzeugte Modeknöpfe sowie diverse kleine Metallwaren und Schirm- und Stockbeschläge.

Die Fabrik der Firma Berthold Jäger wurde im Jahr 1880 vom Vater des späteren Inhabers, Herrn A. KARL JÄGER, gegründet und hat bis 1906 Hornknöpfe erzeugt. Herr BERTHOLD JÄGER übernahm die Fabrik im Jahr 1906. Nun wurden hauptsächlich Kragen- und Manschettenknöpfe erzeugt. Gleichzeitige nahm die Firma die Erzeugung für Exportartikel nach Indien auf, die bis zur Schließung der Produktion guten Absatz fanden. Bis zum Schluss konnten bis zu 120 Arbeiter beschäftigt werden.

Die Metallwarenfabrik „Krautmühle“ (Krautův mlýn) in Tyssa wurde im Jahr 1890 von Herrn FRANZ PÜSCHNER gegründet. Der Besitz war eine alte, von Kaiser Josef erbaute Mahlmühle, deren Betrieb KRAUT hieß. Diese wurde nach Ankauf in den achtziger Jahren niedergelassen und die neue Fabrik errichtet sowie Erweiterungen im Laufe der Zeit vorgenommen. Es besteht Wasserdampf sowie elektrischer Betrieb dieses Zweiges liefert derselbe Baubeschläge sowie Möbelbeschläge, Scharniere und Möbelknöpfe. Ferner desinierte Bleche für die Metallknopfindustrie. Zum Schluss konnten etwa 50 Arbeiter beschäftigt werden.

HISTORICKÝ PRŮVODCE OBČÍ TISA / HISTORISCHER LEITFADEN DURCH GEMEINDE TISA

PRŮMYSL V TISÉ / POKRAČOVÁNÍ

Firma C. A. WEIDMÜLLER TYSSA byla založena v roce 1900 jako filiálka od roku 1850 v Chemnitz existující mateřské firmy C. A. Weidmüller. Tato firma tehdy koupila továrnu na knoflíky Franz Püschner, Tyssa 218, která existovala již od roku 1870 a zavedla v ní a v okolí doposud nezavedenou výrobu patentních knoflíků pro rukavice a kožené zboží. Výroba byla vybavena motorovým náhonem a později kompletně přestavěna na elektrický pohon. Díky všeobecným změnám se pobočka v Tyse stala samostatná. Dlouholetý vedoucí firmy Moritz Wächtler se stal společníkem. Po válce zaměstnávala firma 60 pracovníků, oproti 100 až 120 pracovníků před 1. světovou válkou. Mezitím došlo k významnému zlepšení technického vybavení včetně zavedení moderních automatických strojů. Po válce ale továrně v cizině vznikala silná konkurence. Před 1. světovou válkou bylo hlavním odbytištěm Rusko, po válce šla většina produkce do evropských a zámořských států.

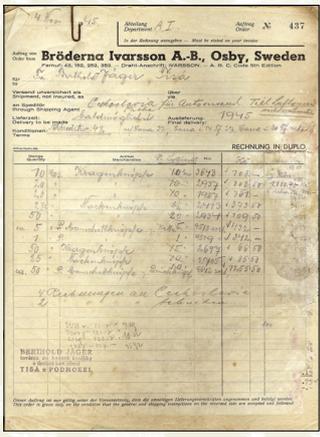
Továrna RAUCHFUß u. CO. byla založena bratry Franzem a Josefem Rauchfuß a Karlem Firbaß v Tyse v roce 1902. Karl Firbaß vystoupil v roce 1906 ze společnosti a založil vlastní podnik in Tyse, který ale později zkrachoval. Josef Rauchfuß vystoupil v roce 1910 ze společnosti a koupil továrnu Josefa Pohler v Malém Chvojně. Poté nastoupil nový společník Wilhelm Baumann v Tyse, který ale ze zdravotních důvodů ze společnosti v roce 1913 také vystoupil. Od tohoto okamžiku se stává Franz Rauchfuß jediným majitelem. Do roku 1906 se zde vyráběly patentní knoflíky, později módní kovové knoflíky a celuloidové knoflíky. Během války továrna vyráběla knoflíky k uniformám, stanová očka, tkanicová očka pro obuv apod. Poválečná doba přinesla s sebou známé problémy se zpětným návratem ztracených trhů.

Továrna na kovové knoflíky J. WEIGEND & CO. byla založena v domě č.p. 96 společně Josefem Weigendem, Franzem Klementem a Josefem Focke. Na počátku vyráběli látkové knoflíky, které byly tehdy velmi moderní a později pak dekorované železné knoflíky. V roce 1911 byla postavena nová tovární budova č.p. 366 pro výrobu nových druhů zboží. Firma produkovala jako specialitu celuloidové knoflíky, které měly dobrý odbyt. Dalšími produkty byly patentní knoflíky, tkanicová očka pro obuv a další produkty. V době největšího rozkvětu továrna zaměstnávala 80 pracovníků.

Továrna na knoflíky JOSEF FRITSCHÉ, Nový Dvůr Tisá byla založena Josefem Fritsché v roce 1912 a vyráběla hlavně knoflíky pro dámské šaty, kabáty a blůzy. Zároveň i přezky k páskům, moderní šperky, knoflíky k uniformám, různá vyznamenání a další masové produkty z kovu a celuloidu.

Dále zde působily firmy WEIGEND & PÜSCHNER a PROKOP JÄGER & SÖHNE in Tyse. Obě firmy byly významní výrobci knoflíků a drobných kovových výrobků.

Meziválečné období představovalo rozvoj průmyslu až do doby 2. světové války. Po ní dochází k odsunu německého obyvatelstva a zdejším stagnují. Na Tisou v rámci dosidlování pohraničí přišlo 16. července 1945 16 dělníků z továrny Vaňka na kovové zboží v Praze. Nakonec však z oněch 16-ti zbyli pouze čtyři. Už v říjnu 1945 žije in Tyse 421 obyvatel převážně české a slovenské národnosti a koncem roku 1946 se jejich počet ustálil na osmi stovkách. Do konce roku 1945 je do provozu uvedeno 15 podniků, o rok později začíná snaha o jejich spojení, modernizaci a vybavení kvalifikovanými pracovními silami. Přicházejí sem odborníci z řad německých antifasistů, kteří nebyli odsunuti a měli zkušenosti s výrobou jablonkové bižuterie. Nastává tak postupně obnova výroby a růst obdoby. Nicméně v 70. letech 20. stol. dochází ke stagnaci, ubývá mladých dělníků, kteří za lépe placenou práci raději dojíždějí do okolních obcí. Tato tendence pokračuje až do převratu v roce 1989. V letech 20. stol. navazují na letitou tradici knoflíky pro český hasičský sbor, Hradní stráž, tuzemskou, slovenskou i německou policii a jiné důležité zakázky. Nakonec však díky nepříteli vydařené privatizaci výroba knoflíků neslavně skončila. Stroje jsou postupně rozprodány a ty zbylé převezeny do Šluknovské továrny in Jungmannově ulici.

Firma Berthold Jäger, faktura z r. 1945. Fa. Berthold Jäger, Rechnung von 1945.

Firma Berthold Jäger, nabídka z r. 1942. Fa. Berthold Jäger, Angebot von 1942.

Historické fotografie průmyslových objektů. Historische Bilder der Industrieanlagen.

FIRMEN IN TYSSA / FORTSETZUNG (KNOPF- UND METALLWARENINDUSTRIE)

Das Unternehmen der Fa. C. A. Weidmüller wurde in Tyssa im Jahr 1900 gegründet als Zweigfabrik der seit 1850 in Chemnitz bestehenden Hauptniederlassung. Die Firma kaufte damals die seit 1870 bestehende Knopfknappfabrik von FRANZ PÜSCHNER, Tyssa 218, auf und richtete die dort und in der weiteren Umgebung noch nicht aufgenommene Fabrikation von Druckknöpfen für Handschuhe und Lederwaren ein. Der Betrieb wurde bald mit motorischer Kraft ausgestattet, erst vom kleinen Benzinmotor zum größeren Saugmotor, und später wurde er ganz auf elektrische Kraft umgestellt, so dass zum Schluss gegen 10 Motoren 1,5 bis 10 PS im Betrieb laufen. Das Unternehmen erfuhr selbstverständlich verschiedene Umbauten und Vergrößerungen und stand baulich wohl als das zweckmäßigste und als eines der anspruchsvollsten Fabrikanlagen in Tyssa da.

Die erzeugten Artikel sind fast immer gleich geblieben, wenn auch ab und zu mal einige andere mit dazugekommen sind, wie z. B. die „Buller-Needles“ während des Burenkrieges, von denen nicht genug nach England gebracht werden konnten, oder Militärknöpfe während des Weltkrieges. Durch die Veränderungen nach dem Kriege wurde die Tysser Fabrik ein selbständiges Unternehmen und unabhängig von Chemnitz geführt. Der langjährige Leiter der Firma, Herr MORITZ WÄCHTLER, trat als Teilhaber bei. Nach dem Krieg beschäftigte die Firma einige 60 Leute gegen 100 bis 120 in der Vorkriegszeit. Allerdings sind inzwischen bedeutende Verbesserungen an den Maschinen vorgenommen wie auch neue automatische Maschinen aufgenommen worden, aber der Umstand, dass seit dem Weltkrieg in der ganzen Welt Knopfknappfabrik aufgemacht worden sind, wirkt auch hier wie anderweitig hemmend und lässt das glatte, ruhige stete Arbeiten wie vor dem Welt Knopfknappfabrik.

Außer den genannten Artikeln erzeugte die Firma noch Verschlüsse für Damentaschen, die sich eines guten Absatzes erfreuten, ganz besonders im europäischen und überseeischen Ausland. Vor dem Krieg ging der Hauptabsatz nach Russland, dieser Markt ist nach dem Krieg jedoch weggefallen, dafür ging der größte Teil der Erzeugung in europäische und überseeische Kulturländer.

Die Fabrik Rauchfuß u. Co. wurde im Jahre 1902 von den Brüdern FRANZ und JOSEF RAUCHFUß und KARL FIRBAß aus Tyssa gegründet. Letzterer trat im Jahre 1906 aus und errichtete selbst ein Unternehmen in Tyssa, welches in Konkurs ging (jetzige Turnhalle). Herr JOSEF RAUCHFUß trat im Jahre 1910 aus und erwarb die Fabrik von JOSEF POHLER in Kleinkau, worauf ein neuer Teilhaber namens WILHELM BAUMANN, Tyssa, eingesetzt wurde, der jedoch infolge Krankheit im Jahre 1913 wieder austrat. Seit dieser Zeit ist Herr FRANZ RAUCHFUß Alleininhaber. Bis zum Jahre 1906 erzeugte man Druckknöpfe, später kamen Metallmoderknöpfe sowie solche aus Zelluloid hinzu. Während des Krieges wurde die Erzeugung von Uniformknöpfen, Zeltschen, Schuhsöhen und dergleichen betrieben. Die Nachkriegszeit brachte all die bekannten Schwierigkeiten der Rückgewinnung verlorener Absatzgebiete, und es scheint, als ob die neueste Zeit eine Besserung der Verhältnisse bringen wollte.

Die Metallknopfknappfabrik J. Weigend & Co. wurde im Jahre 1909 im Wohnhaus des Teilhabers, Herrn JOSEF WEIGEND, Nr. 96 in Tyssa, von den Herren JOSEF WEIGEND, Nr. 96, FRANZ KLEMENT, Nr. 283 und JOSEF FOCKE, Nr. 421, Raiza, gegründet. Anfangs erzeugte man die Stoffknöpfe, die damals sehr in Mode standen. Später wurden dekorierte Eisenblechköpfe erzeugt. 1911 errichtete man das spätere Fabrikgebäude Nr. 366 in Tyssa, wo die Erzeugung neuer Artikel aufgenommen wurde; insbesondere erzeugte die Firma als Spezialität Zelluloidmoderknöpfe, die guten Absatz fanden, während auch Druckknöpfe, Schuhsöhen und ähnliche Artikel geliefert werden konnten. Die Fabrik beschäftigte zum Schluss bis 80 Arbeiter.

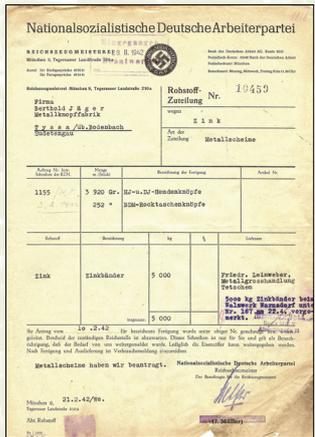
Die Knopfknappfabrik Josef Fritsché, Neuhof-Tyssa, wurde im Jahre 1912 von Herrn JOSEF FRITSCHÉ gegründet. Hauptsächlich wurden Knöpfe für Damenkleider, Mäntel und Blusen in verschiedenen modernen Formen, Größen und Farben erzeugt. Ebenfalls Gürtelschlösser und moderner Kleiderschmuck sowie Uniformknöpfe, verschiedene Abzeichen und sonstige Massenartikel aus Metall und Zelluloid.

Ferner hatten noch Firmen Weigend & Püschner sowie Prokop Jäger & Söhne in Tyssa produziert. Beide Unternehmen waren bedeutende Hersteller und erzeugten als Spezialität Knöpfe und sonstige kleinere Metallwaren.

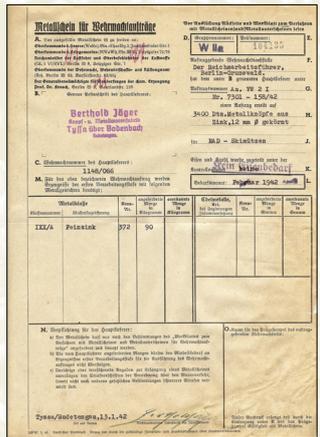
Die Zeit bis zum 2. Weltkrieg war der Aufschwung der Industrie in Tisá und Umgebung. Nach dem Krieg kommt es zur Abschließung der deutschen Bevölkerung und die Produktion stagniert. Im Rahmen der Neubesiedlung der Grenzgebiete sind am 16. Juli 1945 16 Arbeiter vom Betrieb J. Vaněk, Metallwaren, Prag nach Tisá gekommen. Letztendlich sind aber nur 4 Arbeiter in Tisá geblieben. Im Oktober 1945 hat Tisá 421 Einwohner hauptsächlich tschechischer und slowakischer Herkunft, am Ende 1946 hat Tisá bereits 800 Einwohner. Bis Ende 1945 wurden 15 Produktionsstätten wieder in Betrieb genommen, 1 Jahr später wird die Zusammenführung, Modernisierung und Qualifizierung der einzelnen Betriebe durchgeführt. Aus den Reihen der Antifaschisten, die nicht abgeschoben wurden, kommen Facharbeiter mit Erfahrungen aus der Herstellung der gablonzer Bijouterie. Es kommt zur Wiederaufnahme der Produktion und zur Steigerung des Warenabsatzes. Desto tritt kommt in den 70-er Jahren des 20. Jahrhunderts zur Stagnation, es fehlt an jungen Arbeitern, die wegen besser bezahlten Arbeit lieber in die umliegenden Städte fahren. Dieser Trend dauert bis zur Wende 1989. In den 90-er Jahren flamm noch mal die jahrelange Tradition der Knopfknappfabrik auf, es werden Knöpfe für die Tschechische Feuerwehr, für Prager Burgwache, für tschechische, slowakische und deutsche Polizei und für andere wichtige Kunden produziert. Letztendlich, dank der nicht erfolgreicher Privatisierung ging die Produktion von Knopfwaren ruhmlos zur Erde. Die Maschinen wurden verkauft und der Rest wurde nach Šluknov in die Fabrik in Jungmannova ulice abtransportiert.

Historické fotografie průmyslových objektů. Historische Bilder der Industrieanlagen.

Firma Berthold Jäger, píďel surovín z r. 1942. Fa. Berthold Jäger, Rohstoff-Zuteilung von 1942.

Firma Berthold Jäger, píďel kovů z r. 1942. Fa. Berthold Jäger, Metal-Zuteilung von 1942.

HISTORICKÝ PRŮVODCE OBČI TISA / HISTORISCHER LEITFADEN DURCH GEMEINDE TISA

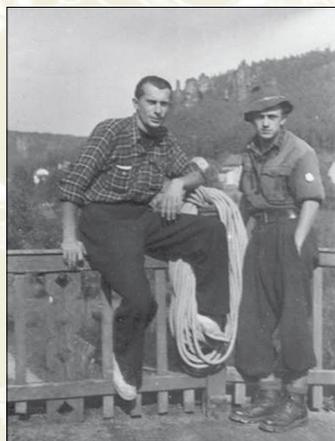

HISTORIE LEZENÍ V TISKÝCH SKALÁCH.

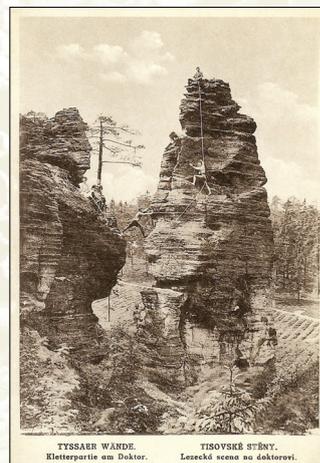
Tiské stěny, rozsáhlá oblast ukončená nad obcí Tisa mohutnou skalní hradbou. Již v dřívějších dobách lidé pronikali do těchto tehdy těžko přístupných končin, ale jenom proto, aby se zde ukryli či lovíli zvěř. Teprve 19. století, kdy nový duch romantismu vybízel učence, malíře, cestovatele a studenty, aby se více zajímali o přírodu, stal se fantastický svět pískovcových skal Českosaského pohorí onou oblastí, jež poskytovala mnoho zážitků z objevování a zkoumání.

A jak je lidská touha nekonečná, záhy projevíli tito průkopníci turistický zájem i o vrcholy stíhlých věží. Celé snažení mělo svůj začátek v sousedním Sasku, kdy se koncem 19. století počalo vystupovat na první vrcholy. Na českém území to byl Carl Beck, jenž v roce 1888 zdolal vysokou věž v oblasti Hřenska, nesoucí od té doby jeho jméno. Do vysoko položené Tise přicházeli němečtí lezci údolím Bielathalu přes Ostrov a Rájec. První sportovní výstup v Tiských stěnách byl uskutečněn 23. 8. 1907 na věž zvanou Mumie, která se nachází zhruba uprostřed cesty skalami. Autorem výstupu byl Rudolf Kopprasch. Následoval výstup na Sloní sloup v přední části Tiských stěn v roce 1907 a Strážce stěn roku 1908. V témtže roce byla také zlezena dominanta Tise, věž „Doga“, dříve známá také pod jménem „Zsigmondi“ či „Švédská stráž“, jak zněl starší název. Následovaly věže jako Jánusova hlava, Tlouštík, Slon, Kurtovy věže a další. Byli to hlavně němečtí lezci, kteří tuto oblast sportovně objevovali, například Karl Ulrich, Hans Neuber, či Walter Hahn, vystupující jako první na Rajsskou věž. Toto byly počátky sportovního lezení v Tise. Je známo, že i v dřívějších dobách byly zlezeny některé skalní útvary jako „Kostelíček“ u příležitosti vítání císaře Josefa II, který projížděl Tisou nebo vrcholy u skalního náměstí dostoupné pravděpodobně při ulovení posledního orla, o čemž svědčí vytesaný nápis na skále. Ale jsou to výstupy známé pouze z vyprávění, nedoložené. První světová válka přerušila na několik let objevitelské úsilí. Po jejím skončení se opět vrací sáští lezci a zlezájí vrcholy jako „Doktor“, „Květnová věž“ a věž s názvem „Státní Major“ považovaná do té doby za nezdolatelnou. V roce 1921 je provedena první cesta sedmého stupně obtížnosti na Tlouštíka údolní stěnou Rudolfem Kadenem s R. Pautzsem a tentýž lezec zdolal též údolní cestu na „Doktora“ klasifikace 7c, tentokrát se spoluúčastem E. Nesajdou. Kolem roku 1930 se na výstupech podíleli rovněž domácí lezci, především velmi aktivní skupina z Krupky. I obyvatelé z Tise podnikali výstupy na své domácí vrcholy. V roce 1933 se při pádu z „Jánusovy hlavy“ smrtelně zranil Otto Hiebsch z Tise ve věku 22 let. Je pohřben na hřbitově v Tise. V době druhé světové války a v době těsně po ní jsou známé výstupy krupských a učnických lezců v čele s Antonínem Lexou zvaným „Manti“, kteří poprvé vystoupili na Tunelovou a Bratrskou věž. Právě tato věž dostala název podle seskupení horolezců zvaných „Lindenbrüder“ - Lipoví bratři. Jméno družstva je odvozeno od toho, že se scházeli v Učíně pod mohutnou lipou. Tito horolezci dojížděli do Tise většinou na kolech. Několik členů skupiny se na začátku války zúčastnilo protifašistického odboje, byli však odhaleni a popraveni. Nejznámější osobností byla Herta Lindnerová. K aktivní skupině lezců z Krupky patřili František Bubla, František Grassl, Hvězdoslav Stehlik, kteří uskutečnili mnoho prvovýstupů v oblasti Tise, Ostrova a Ráje.

Kolem roku 1946 začínají působit ve zdejších skalních oblastech čeští lezci z Ústí a Děčína. Jména Karel Krombholz, Zdeněk Vlk, Miroslav Rada, Jaroslav Mlezák nebo bratři Johanovští se objevují na stránkách vrcholových knížek v Tise.

F.Grassl a Manti Lexa.

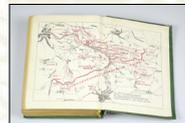
TYSSAER WÄNDE. Kletterpartie am Doktor. TISSOVSKE STĚNY. Lezecká stěna na doktorovi.

Lezecké boty. / Kletterstiefel.

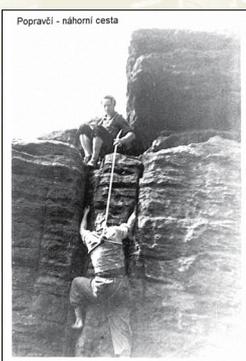
Hösig, A. Schömann, Weige, A. Schömann, Kunze, Schelling von Halle und Müller.

Lezecký průvodce. / Kletterführer.

Lezení v Tiských stěnách – dobové fotografie. Klettersport in Tyssaer Wänden – historische Bilder.

Popravci - náhorní cesta

Ukázky jističích materiálů a pomůcek. Beispiele Kletterhilfsmittel.

TYSSAER WÄNDE - - KLETTERSPORTLICHE ERSCHLISSUNG

Die Tyssaer Wände. Ein ziemlich grosses Felsgebiet, welches dem Ort Tysa eine mächtige Steilwand zuwendet. Schon in den früheren Zeiten drangen Menschen in diese schwer zugängliche Wildnis ein, aber meistens nur um sich zu verbergen, oder zu jagen. Erst das 19. Jahrhundert, wo der neue Geist des Romantismus die Gelehrten, Maler, Wanderer und Studenten aufbot sich mehr der Natur zuzuwenden, war gerade die fantastische Welt der Sandsteinfelsen dazu geeignet eine Fülle an Erlebnissen und Entdeckungen anzubieten. Und wie schon mal der Geist des Menschen keine Grenzen kennt, beginnen sich diese Wegbereiter auch für die himmelstrebenden Gipfel zu interessieren. Alles hatte seinen Anfang im nachbarlichen Sachsen, wo man zum Ende des 19. Jahrhundert die ersten Gipfel bestiegen hatte. Auf dem böhmischen Gebiet war es Carl Beck, welcher im Herrskretschengebiet einen hohen Gipfel bezwang, welcher jetzt seinen Namen trägt. Das war im Jahr 1888. In das hoch gelegene Gebiet von Tisa kamen die ersten Kletterer durch das Bielathal über Ostrov-Eiland oder Rájec-Raitza. Der erster sportlich ersteigener Gipfel, war am 23.8. 1907 die Mumie, ein Turm, der sich so ungefähr in der Mitte des Gebietes befindet. Die Besteiger waren Rudolf Kopprasch mit Gefährten. Es folgten Besteigungen der Elefantensäule im Jahr 1907 und 1908 des Wandwächters. Im denselben Jahr erfolgte auch die Bezwingung des Wahrzeichens von Tisa, des Doggenturms, früher bekannt unter den Namen Zsigmonditurm oder Schwedenwarte. Dies ist allerdings ein Name aus früheren Zeiten. Es folgten die Türme wie Januskopf, Dickkopf, Elefant, die Kurttürme und andere. Es waren hauptsächlich sächsische Kletterer die dieses Gebiet sportlich zugänglich machten. Kletterer wie zum Beispiel Karl Ulrich, Hans Neuber oder Walter Hahn der zuerst den Paradiesturm bestieg. Das waren so die Anfänge des sportlichen Kletterns in Tisa. Es ist bekannt, das auch in früheren Zeiten mancher Gipfel bestiegen wurde, wie zum Beispiel die Klausenkirche-Kostelíček, bei der Begrüssung des Kaisers Josef II, welcher im Jahr 1881 Tisa besichtigte. Oder ein Gipfel im Bereich des Elefanten, welcher möglicherweise beim Erjagen des letzten Adlers in Tisa bestiegen wurde. Von diesem Ereignis zeugt eine im Stein gemeisselte Inschrift. Aber das sind alles nur Vermutungen ohne jägliche Beweise. Der erste Weltkrieg unterbrach auf mehrere Jahre die Bemühungen von Erstbesteigungen. Nach dem beenden des Krieges kommen wieder sächsische Bergsteiger und bezwingen erstmals die Gipfel vom Doktor, des Maiturmes und des bisher als unbezwinglich bezeichneten Gipfels des Enthaupteten Majors. Im Jahre 1921 wurde der erste Weg mit der höchsten Klassifikation 7 eröffnet und das auf den Dickkopf in der Talwand. Der Erstbesteiger war Rudolf Kaden mit seinem Gefährten R. Pautzsch und derselbe bezwang auch die schwere Talwand des Doktors, diesmal mit Erich Nesajdou. Um das Jahr 1930 herum beteiligen sich auch heimatische Kletterer an der Erschließung der Felsen. Es war hauptsächlich eine ziemlich grosse Gruppe aus dem nahegelegenen Graupen, welche sehr aktiv war. Aber auch Einwohner von Tisa besteigen die Gipfel ihrer Heimatfelsen. Dabei kam es im Jahr 1933 zum tödlichen Sturz des 22-jährigen Otto Hiebsch vom Januskofes. Er ist auf dem Friedhof von Tisa begraben. Im Laufe des zweiten Weltkrieges, und unmittelbar nachher sind die Gipfelbesteigungen der Graupener und Mariascheiner Bersteiger bekannt, vor allem des Anton Lexa, mehr bekannt unter seinem Spitznamen "Manti". Sie besteigen erstmals die Felsen Tunnelurm und Lindenbrüderturm. Eben dieser Turm bekam seinen Namen nach der losen Klettervereinigung, welche sich Lindenbrüder nannte, weil sie immer in Hohenstein unter einer grossen Linde zusammenkamen. Viele von diesen Junglingen und Mädchen führen nach Tisa mit dem Rad.

Einige dieser Mitglieder beteiligten sich am Anfang des Krieges mit antifaschistischer Tätigkeit. Sie wurden ermittelt und zum Tode verurteilt. Ein bekannter Name ist der von Herta Lindner.

Zu dieser Graupnergruppe gehören Franz Bubla, Franz Grassl, Hvězdoslav Stehlik und auch viele Andere, welche sich an der Erschließung der Tissaer Felsen beteiligten. Zahlreiche Erstbegehungen sind Zeugen von Ihrer Tätigkeit.

Nach dem Jahr 1946 begannen auch tschechische Kletterer aus Aussig oder Tetschen die Gipfel in Tisa zu bezwingen. Namentlich wie Karl Krombholz, Zdeněk Vlk, Miroslav Rada, Jaroslav Mlezák oder die Gebrüder Johanovský zieren die Seiten der Gipfelbücher.

HISTORICKÝ PRŮVODCE OBCÍ TISA / HISTORISCHER LEITFADEN DURCH GEMEINDE TISA

HISTORIE HOROLEZECTVÍ V TISKÝCH SKALÁCH PO ROCE 1945.

Po skončení druhé světové války byla horolezecká činnost v oblasti Tisé velmi omezená. Vliv na tom měla postupná výměna obyvatelstva. Němci byli v převážné většině vysídleni a nově české obyvatelstvo se teprve zabydlovalo.

V té době v Tiských skalách působili hlavně členové bývalého klubu Lindenbrüder- Lipoví bratři z Uncína. Lezci jako Antonín „Manti“ Lexa, Leo Stoy sen., Sláva Stehlik a další začínají vytvářet nové cesty. Mladá nastupující generace horolezců jejím představitelem byl Stanislav Businský se snažili o navázání na předválečnou úroveň. V Tisé v roce 1946 úspěšně působil František „Manča“ Eichler a k němu se přidali vynikající lezci Zdeněk Vlk, Wolfgang Bruch a později i Rudolf Wokrzinek. Snažili se o opakování stávajících cest, bylo jenom málo provýstupů. K významným počínům té doby byl provýstup na velmi obtížnou Mravenčí věž v Ráji. V roce 1949 na ni jako první vystoupil Antonín Nedval.

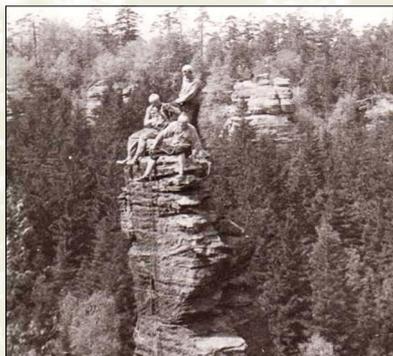
Velkou překážkou rozvoji lezení v oblasti bylo zřízení hraničních pásem, jež výraznou měrou omezily lezení v oblasti Ostrova a Ráje. Úsilí lezců se tak soustředilo na skály v Tisé. V roce 1954 prostoupil údolní stěnou Sportovní věže Karel Vávra s druhy. V sedesátých letech, kdy už byla částečně uvolněna hraniční pásma počal velký rozvoj nových cest. Lezci jako Miloš Matras, Gerhard Tschunko, H. Skopec a Jaroslav Mlezák vytvořili mnoho nových obtížných cest ve všech třech oblastech. Určitým zlomem v nahližení na lezení bylo v této době vytváření nových cest na výrazné masivy. V roce 1965 to byly krásné cesty na Ostrovskou a Netopýří věž, které vytvořili již shora zmínění lezci. V té době se začínají v našich skalách také ve větší míře objevovat lezci ze sousedního Saska. K rozvoji též přispěla novelizace pravidel lezení na pískovcových skalách vydaná v roce 1968.

Osmdesátá léta přinesla obrovskou změnu v lezení na pískovci díky nové výzbroji a výstroji lezců. Sedací úvazky, specializované lezecké, expresky a kvalitní lana přispěla k nebyvalému rozvoji přelézání nových velmi těžkých cest. Bylo nutno rozšířit klasifikaci o stupně VIII, IX až X. K předním lezcům té doby patřili Karel Bělina, jeden z neaktivnějších, dále pak Jirka Musil, Petr Slanina, Jirka Slavík nebo Miloš Buryšek. Kolem roku 1987 se otevřela nová oblast na Sněžníku a to díky Jakubu Martinovi, Ondrovi Humlovi a Frantovi Židovi. Též v Tisé v té době se vytvářely nové cesty hlavně na čelní masivy nad obcí. Stabilitka dokumentuje k jakému velkému nárůstu lezeckých možností došlo v průběhu let. Jenom v Tiských skalách bylo do roku 1945 popsáno 23 věží, v roce 1961 zaznamenává Jedličkův průvodec 53 věží a v roce 2012 už je to 294 lezeckých objektů. Otevření hranic přispělo k velkému přílivu saských lezců do našich oblastí. Konrád Thomas, Bratři Böhmové nebo Bernd Arnold a jiní obohatili výčet cest a řadu nových směrů výstupů.

V poslední době se již zdá oblast Tiských stěn přeliplná zvýšeným zájmem lezců z Čech ale i z Německa. Lehká dostupnost, nížší skály a příjemné okolí láka stále více návštěvníků. Různé nové možnosti jistění i pro komerčně využívané akce pro nelezce způsobují nemalé problémy, jež je nutné řešit určitými omezeními k ochraně skal. Je jen třeba doufat, že důslednou ochranou a hlavně rozumným přístupem horolezců i ostatních návštěvníků bude neopakovatelná skalní scenerie Tiských skal zachovaná pro naše budoucí generace.

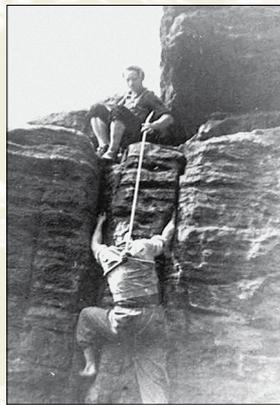
Lipoví bratři - Skupinka z bývalých Lipových bratří na vrcholu v Ráji (asi 1950).
Lindenbrüder - Eine Gruppe des ehmaligen Lindenbrüderklub auf den Gipfel in Raitza (cca 1950).

Hubený Doktor - Tisa, výměna slaňovacího kruhu, W. Kubinec, G. Tschunko, V. Vlék.
Hagerer Doktor - Tyssa, Austausch des Abseilringes (1960).

Popravčí kámen - Ostrov, náhorní cesta, Wolfgang Bruch.
Galgenstein - Alter Weg, Wolfgang Bruch (1950).

Popravčí kámen - Ostrov, náhorní cesta, S. Stehlik, W. Bruch.
Galgenstein - Alter Weg.

Zlatá stěna - Tisa, cesta kamarádů, prvovýstup 1963, R. Wokrzinek, G. Tschunko stříd.
Goldene Wand - Tyssa, Kamaradenschaftsweg, Erstbegehung 1963, R. Wokrzinek,
G. Tschunko geteilte Führung.

Palcát - Ostrov, stará cesta, postranní
jistění „Svebe“.
Schwebe - Krammadel Eiland, Alter Weg,
Seitensicherung, genannt „Schwebe!“.

Vrcholová knížka - Východní věž / Gipfelbuch Ostturn.

BERGSTEIGEN IN DEN TYSSAER FELSEN NACH DEM JAHR 1945.

Nach Beendigung des zweiten Weltkrieges war die bergsteigerische Tätigkeit in den Tyssaer Felsen sehr beschränkt. Die hauptsächlich Ursache war der Austausch der Einwohner. Die meiste deutschen Bürger wurden ausgesiedelt und die neuen tschechischen Siedler mussten sich erstmals an die Umgebung gewöhnen.

In dieser Zeit waren es hauptsächlich Mitglieder des früheren Kletterklubs Lindenbrüder aus Uncín, die in Tyssa tätig waren. Bergsteiger wie Anton „Manti“ Lexa, Leo Stoy sen., Sláva Stehlik und noch andere beginnen mit der Eröffnung neuer Wege. Die junge Generation deren Vertreter Stanislav Businský war, bemühen sich an die Erfolge der Kletterer vor ihnen anzuknüpfen. Sehr tätig waren im Jahr 1946 in Tyssa František „Manča“ Eichler und ihm folgten ausgezeichnete Bergsteiger wie Zdeněk Vlk, Wolfgang Bruch und später auch Rudolf Wokrzinek. Sie bemühten sich hauptsächlich um die Durchsteigung der vorhandenen Wege. Neubegehungen waren sehr selten. Eine hervorragende Tat war die Erstbesteigung des „Ameisenturmes“ in Raitza. Im Jahr 1946 bestieg diesen äusserst schwierigen Turm als erster Antonín Nedval.

Ein grosses Hinderniss war das Errichten von Grenzgebieten in den sechziger Jahren. Dieses beschränkte wesentlich die bergsteigerische Tätigkeit in Eiland und Raitza. Das Bemühen der Bergsteiger konzentrierte sich in dieser Zeit hauptsächlich auf die Felsen in Tyssa. Im Jahre 1954 durchstieg die Talwand vom Sportleutenturm – Sportovní věž Karel Vávra mit Gefährten. In den sechziger Jahren, wo das Grenzgebiet leichter zugänglich wurde, begann ein grosser Drang neuer Wege zu durchsteigen. Hervorragende Kletterer wie Miloš Matras, Gerhard Tschunko, Heinz Skopec und Jaroslav Mlezák, eröffneten viele neue, meistens schwierige Wege in allen drei Gebieten.

Ein gewisser Durchbruch in der Anschauung von Sandsteinklettern war das Durchsteigen neuer Wege auf die Felsmasive. Im Jahre 1965 waren es herrlich geführte Routen auf die Ostrovská stěna – Eilandswand und Fledermauswand, welche die schon früher erwähnten Kletterer durchführten. Es war auch eine Zeit in deren sich im grösseren Masse Bergsteiger aus Sachsen in diesen Gebieten tummeln. Zur Förderung des Bergsportes trugen auch die neuen Regeln des Kletterns in den Sandsteinfelsen aus dem Jahr 1968 bei.

Die achtziger Jahre brachten eine bedeutende Veränderung des Sandsteinkletterns, dank neuer Ausrüstung und neuem Material. Die Klettergurt, neuartige Kletterschuhe mit spezieller Sohle, Expresschlingen und sichere Seile ermöglichten das Eröffnen neuer sehr schwieriger Wege. Es wurde notwendig die Schwierigkeitskala um die Stufen VIII, IX und später auch X, zu erweitern. Zu den führenden Kletterer dieser Zeit gehören Karel Bělina als einer der erfolgreichsten, weiter dann Jirka Musil, Petr Slanina, Jirka Slavík oder Miloš Buryšek. Um das Jahr 1987 wurde das Felsengebiet rund um den Schneeberg bergsteigerisch erschlossen. Die grösste Aktivität erledigten dort Jakub Martinec, Ondra Huml und Franta Žid. Auch im Bereich der Tyssaer Felsen wurden neue Wege eröffnet. Hauptsächlich auf den Massivwänden über der Ortschaft. Die Statistik zeigt uns, wie gross der Zuwachs an Klettermöglichkeiten im Laufe der Jahre gab. Nur in der Tyssaer Felsenstadt wurden bis zum Jahr 1945 23 Felsentürme beschrieben. Der Kletterführer aus dem Jahr 1961 von Jedlička erwähnt schon 53 Objekte und beim jetzigem Stand sind es schon 294 Klettersportlich benutzte Felsen. Das Öffnen der Grenze führte auch zu einem mächtigen Zulauf von Bergfreunden aus Deutschland. Unter vielen Namen seien erwähnt Konrád Thomas, die Brüder Böhme oder Bernd Arnold, welche dieses Gebiet um viele Neubegehungen bereichert haben.

In der letzten Zeit ist zu Erwähnen, dass dieses Gebiet von Tyssa schon einermassen von Kletterern und der Tschechischen Republik wie auch aus Deutschland überfüllt ist. Die Nähe der Felsen beim Ort, allgemein niedrigere Felspartien und ein angenehmes Umfeld laden immer mehr Besucher ein. Allerhand neue Methoden von Absicherung der meistens kommerziell betreuten Nichtkletterer beschaffen zusätzliche Probleme. Es ist dringend notwendig ausführlichere Massnahmen zum Schutz dieser Felsen zu ergreifen. Wir wollen nur hoffen, dass angebrachter Schutz, aber hauptsächlich ein verständliches Benehmen der Bergsteiger, sowie auch der sonstigen Besucher dazu beitragen wird, dass die herrliche und einmalige Szenerie der Tyssaer Felsenstadt auch für die kommende Generation wohl erhalten bleibt.

HISTORICKÝ PRŮVODCE OBCÍ TISÁ / HISTORISCHER LEITFADEN DURCH GEMEINDE TISÁ

TISÁ A ROK 1938

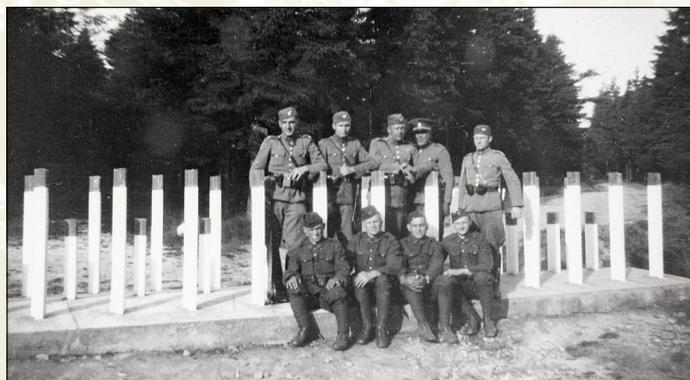
Nacházíte se na místě, kde 22. září 1938, podobně jako v jiných obcích československého pohraničí osídlených tehdy převážně německým obyvatelstvem, došlo ke střetnutí mezi ozbrojenými orgány Československé republiky a stoupenci Henleinovy Sudetoněmecké strany.

Území Tisé, Ostrova a Rájce zde bránilo přibližně dvacetidenní družstvo číslo 16 Stráže obrany státu (SOS) složené z příslušníků československého četnictva, policie, Finanční stráže a několika civilistů české a německé národnosti.

Po dílčích útocích vedených v červnu a červenci 1938 na družstvo SOS z území Německa zaútočilo osudného 22. září na Tisou asi 300 henleinovců. Zčásti se jednalo o henleinovce místní a z okolních obcí, hlavní údernou silou však byli příslušníci Sudetoněmeckého freikorpsu - formace vytvořené několik dní předtím v Německu. V průběhu dne se jim podařilo Tisou dočasně ovládnout.

Po 20. hodině večerní byl na Tisou proveden úspěšný protiútok za pomoci sousedních družstev SOS, k nimž se v ranních hodinách připojila jednotka Československé armády vyslaná z Děčína. Boje probíhaly s použitím automatických zbraní a ručních granátů. Henleinovci byli vytlačeni a stáhli se na území Německa.

Družstvo SOS číslo 16 střežilo svůj úsek až do 2. října 1938 jakožto poslední jednotka československého státu při postupném záboru pohraničí Německem.

Míšená skupina družstva SOS pozůstávající z četníků a dobrovolníků ve vojenských uniformách. Gemischte SOS-Gruppe aus Angehörigen der Gendarmerie und Freiwilligen in Militäruniformen.

Skupina příslušníků četnictva a státní policie, přidělených do tiského družstva SOS. Angehörige der Gendarmerie und der Polizei, eingeteilt zum Dienst in SOS-Gruppe in Tisá.

Dovoz potravin pro četnické družstvo SOS. / Verpflegungstransport für die Gendarmeriegruppe SOS.

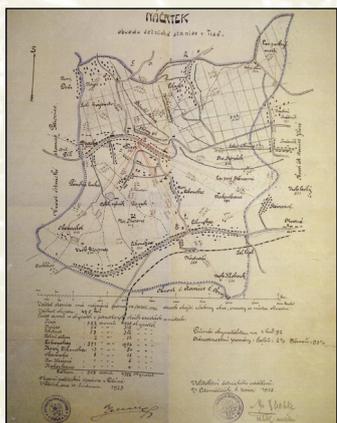
Zaměření hlídky SOS u zátarasu. Streife SOS an der Grenze in Schußstellung.

Hlídka SOS při výkonu služby. / Streife SOS im Dienst.

Fotografie tiských četníků s oddílem policistů z Podmokel (archiv Jana Voráčka). Ein Bild von Gendarmen aus Tisá mit Polizeitrupp aus Podmokly (Archiv von Jan Voráček).

Plán obvodu četnické stanice v Tisé (Národní archiv Praha). Eine Karte des Dienstbezirkes der Gendarmeriewache Tisá (Nationalarchiv Prag)

Kontrola dokladů na československé státní hranici. Ausweiskontrolle an der tschechoslowakischen Grenze.

Zpracovatel / Verfasser von: PaedDr. Jan Havel

TISÁ UND DAS JAHR 1938

Sie befinden sich an einem Ort, an dem es am 22. September 1938, ähnlich wie auch an anderen Orten des tschechoslowakischen Grenzgebietes mit hauptsächlich deutscher Bevölkerung zu Zusammenstößen zwischen den tschechoslowakischen Sicherheitstruppen und den Angehörigen der Henlein's Sudetendeutschen Partei gekommen ist.

Die Gebiete von Tisá, Rájec und Ostrov wurden von einer cca. zwanzigköpfigen SOS-Gruppe Nr. 16 verteidigt (SOS = Staatsverteidigungswache) bestehend aus den Angehörigen der tschechoslowakischen Gendarmerie, der Polizei, der Finanzwache und einigen tschechischen und deutschen Zivilisten.

Nach einigen Angriffen aus Deutschland im Juni und Juli 1938 auf die SOS-Gruppe hatten am 22. September 1938 cca. 300 Angehörige der Henlein's Sudetendeutschen Partei Tisá angegriffen. Zum Teil waren es die Parteimitglieder aus Tisá und aus den umliegenden Gemeinden, der größte Teil der Angreifer waren aber die Angehörigen des Sudetendeutschen Freikorps, einer kurz zuvor in Deutschland gegründeten Formation. Im Laufe des Tages ist es den Angreifern gelungen Tisá zu besetzen.

In den Abendstunden ist es zu einem erfolgreichen Gegenangriff der tschechoslowakischen SOS-Gruppen aus der Umgebung gekommen, die dann in den Morgenstunden noch die Unterstützung der tschechoslowakischen Armee aus Tetschen erhielten. Bei den Kämpfen wurden auch automatische Waffen und Handgranaten benutzt. Die Angehörigen der Henlein's Sudetendeutschen Partei wurden aus dem Dorf vertrieben und haben sich schließlich nach Deutschland zurück gezogen.

Die SOS-Gruppe Nr. 16 hat ihren Abschnitt bis zum 2. Oktober 1938 bewacht, als letzte tschechoslowakische Grenzschutztruppe vor der Einnahme der Grenzgebiete durch die Deutschen.

HISTORICKÝ PRŮVODCE OBCÍ TISA / HISTORISCHER LEITFADEN DURCH GEMEINDE TISA

POVÁLEČNÁ TISA

Nikdy ve svých dějinách nezažila Tisa tak významné změny, jaké se odehrály v prvních poválečných měsících. Československo se ocitlo na vítězné straně a bylo jasné, že řešení takzvané sudetoněmecké otázky bude radikální. Ještě před koncem války - v dubnu 1945 - potvrdili v Košicích představitelé Gottwaldovy moskevského a Benešova londýnského odboje předchozí výsledky moskevských jednání, ze kterých vyplývalo, že většinu československých Němců nebude obnoveno občanství.

V Tise a v Rájci žilo během války asi 2 500 obyvatel, z nichž bylo jen necelé 1% české národnosti. 20 Čechů odešlo po Mnichovské konferenci do vnitrozemí, dva muži, kteří měli německé manželky, v Tise zůstali - jeden z nich byl popraven v Praze na konci války za trestný čin proti německé branné moci a druhý byl vysídlen, protože během války přijal občanství Třetí říše.

Ohled na osvobození začal takzvaný „divoký“ odsun, při kterém se odehrávaly nepřijatelné krádeže, loupeže a násilnosti daleko za hranicemi tehdejšího práva. Na jaře a v létě 1945 půsily v Sudetech takzvané Revoluční gardy (RG), které (nejen) místní kronikář překlínal na gardy „rabovaci“. Kronikář píše: „Jak se prováděl odsun? To záleží na charakteru a kvalitě člověka, který byl tímto výkonem pověřen... Dnes v hodinách nočních přijela do Tise početná skupina RG, předem vyhlédnuté domy a ueslosti dosud obývané Němci navštívili ještě v noci, obyvatelé kvapně vzbudili a oznámili jim okamžitý odsun, přičemž nedodržovali ani těch nejmenších práv o lidskosti a s nepatrnými ranecy obyvatelé prostě hnali směrem k Petrovicím“. Toto smutné období ukončilo až jednání Postupimské konference, která souhlasila s transferem německého etnika, ale dala mu rád a humanitární rozměr.

Další část vysídlení (transferu, odsunu, vyhnání) se v Tise odehrála až v dubnu 1946, kdy odjely tři transporty Němců z liboucheckého nádraží. Ten poslední byl poznamenán tragédií, protože při havárii nákladního vozu v prudkém klesání do Libouchce zahynulo 5 Němců a mnoho dalších bylo zraněno. Celkem bylo podle úředních dokladů z Tise a Rájce vysídleno 2347 občanů německé národnosti. V Tise zůstala jen rozvětvená rodina Hackerů - německých antifasistů - z nichž jeden sloužil v československé armádě a do Tise přišel po válce v americké uniformě.

Ohled na osvobození se do Tise vrátili původní čeští občané a během několika měsíců sem v několika dosídlovacích vlnách dorazili zájemci o uprázdněné domy a pozemky. Už 16. července přijelo 16 dělníků z továrny J. Vaňka na kovové zboží v Praze, aby pomohli rozjet výrobu v téměř 20 opuštěných provozech. Původní německé továrny a dílny se postupně spojily pod značku Koh-i-noor a obnovila se tradice výroby drobného kovového zboží. Přicházeli sem také lidé z východních Čech, ale mnoho Slováků a Rusínů, často členů Svobodovy armády. Už v říjnu 1945 zde žilo přes 400 obyvatel a za další dva roky 800. Naša zde domov i více než dvacítka Volyňských Čechů, kteří se vrátili do Československa na základě mezivládní dohody se SSSR. Přesto zde zůstala řada rychle chátrajících stavení - některá z nich později musela strhnout armáda.

Po únoru 1948 zaniklo několik živností a objevily se ekonomické problémy. Kronikář píše 31. 12. 1952: „Bilance letošního roku je celkem neuspokojivá, občané dluhují daně, neplatí nájem z bytů a domků. Neplní se plánované dodávky, výkup vázne.“ Přesto se v Tise rozvíjí společenský život, pořádají se plesy, vzniká úspěšný fotbalový klub a známé loutkové divadlo. Lidé z mnoha koutů tehdejšího Československa (a někdy i z větší dálky) zde našli nový společný domov.

Fotografie dětí ze školy v Tise s panem učitelem Josefem Fleckem pochází ze školního roku 1921/1922. Schulkinder-Foto aus der Schule in Tisa mit Herrn Lehrer Josef Fleck, im Jahre 1921/1922 aufgenommen.

Organizovaný odsun Němců v roce 1946. České bezpečnostní orgány legitimují Němce, kteří odcházejí přes hraniční přechod Petrovice (Peterswald) do sovětské okupační zóny (budoucí NDR).

Organizovaná Aussiedlung der Deutschen im Jahre 1946. Die tschechischen Sicherheitsorgane legitimieren Deutsche, die weg gehen über Grenzübergang Petrovice (Peterswald) in die sowjetische Besatzungszone.

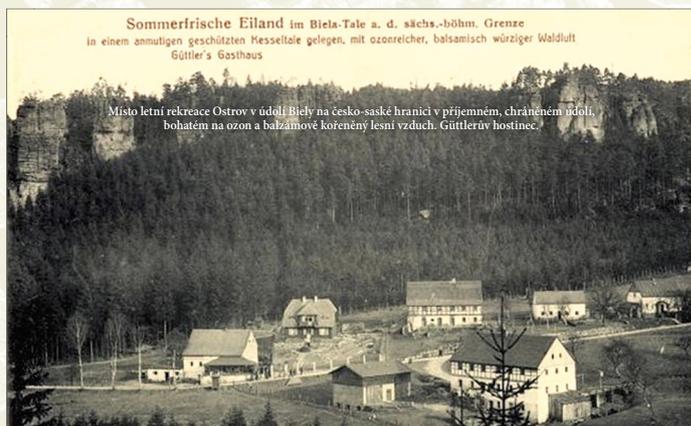

MUZEUM
města Ústí nad Labem

Zpracovatel / Verfasser von: Mgr. Jiří Reháček

Organizovaný odsun Němců v roce 1946. Fotografie je z ústeckého nádraží, odkud odjížděly transporty s vysídlenými občany německé národnosti Organisierte Aussiedlung der Deutschen im Jahre 1946. Das Foto ist am Bahnhof Ústí nad Labem (Aussig an der Elbe) aufgenommen, woher Transporte mit den ausgesiedelten Bürger der deutschen Nationalität weggefahren sind.

Pohlednice z Ostrova (Eiland) u Tise z roku 1913. Už před vysídlením Němců měl Ostrov rekreační funkci, ale po roce 1945 úplně ztratil stálé obyvatel. Postkarte von Ostrov (Eiland) bei Tisa (1913). Bereits vor der Aussiedlung der Deutschen hatte Ostrov eine Erholungsfunktion, nach dem 1945 hatte aber der Ort alle ständigen Einwohner verloren.

TISA NACH DEM KRIEG

Die Gemeinde Tisa hat in ihrer Geschichte nie solche bedeutenden Veränderungen erlebt wie sie sich nach dem Zweiten Weltkrieg in den ersten Nachkriegsmonaten zugetragen haben. Die Tschechoslowakei war auf der Seite der Gewinner und schnell wurde klar, dass die Lösung der sogenannten sudetendeutschen Frage radikal sein würde. Noch vor dem Kriegsende - im April 1945 - trafen in Košice Vertreter des Moskauer und des Londoner Exil Vereinbarungen, aus denen folgte, dass den meisten tschechoslowakischen Deutschen die Staatsbürgerschaft in der neuen Tschechoslowakei entzogen werden würde.

In Tisa und Rajec lebten bis zum Ausbruch des Zweiten Weltkrieges rund 2500 Einwohner, von denen weniger als ein Prozent tschechischer Nationalität war. 20 Tschechen verließen nach dem Münchener Abkommen das Gebiet und wanderten in die bis dahin noch unbesetzten Teile der Tschechoslowakei aus. Zwei Männer mit tschechischer Nationalität, die deutsche Frauen hatten, blieben jedoch. Einer von ihnen wurde in Prag am Ende Krieges für eine Straftat gegen die deutsche Wehrmacht hingerichtet. Der andere wurde später ausgesiedelt, weil er während des Krieges die deutsche Staatsbürgerschaft im Dritten Reich angenommen hatte.

Gleich nach der Befreiung begann die Vertreibung, bei der es zu inakzeptablen Diebstählen, Plünderungen und Gewalttätigkeiten kam. Im Frühjahr und Sommer 1945 wirkten im Sudetenland die sogenannte Revolutionsgardien (RG), die nicht nur der hiesige Chronikschreiber zu Plündergardien taufte. In der Chronik ist zu lesen: „Wie hat man die Vertreibung gemacht? Das hängt ganz vom Charakter und Qualität des Menschen ab, der diese ausübte... Heute in den Nachtstunden führen in Tisa zahlreiche RG-Gruppen ein. Sie besuchen vorher ausgewählte Häuser und Grundstücke, die noch von Deutschen bewohnt waren, weckten ihre Einwohner rasch auf und informierten sie, dass sie sofort gehen müssten, wobei sie nicht das kleinste Menschenrecht achteten und sie nur mit kleinen Rucksäcken in Richtung Petrovice davonjagten.“

Diese Zeit der wilden Vertreibungen wurde erst durch die Potsdamer Konferenz beendet, die eine geregelte und humanitäre Aussiedlung der Deutschen aus den abzutretenden Gebieten forderte.

Ein weiterer Teil der Aussiedlung (Transfer, Abschiebung, Vertreibung) hat sich daher in Tisa erst im April 1946 abgespielt. Vom Libouchecer Bahnhof gab es insgesamt drei Transporte mit den vertriebenen Deutschen. Der letzte Transport endete dramatisch. Bei den steilen Senken nach Libouchec kam es zum Unfall des LKWs, der die Deutschen von Tisa und Rajec zum Bahnhof fuhr. Es kamen 5 Deutsche ums Leben und viele Andere wurden verletzt.

Insgesamt wurden nach den amtlichen Dokumenten von Tisa und Rajec 2347 Bürger mit deutscher Nationalität ausgesiedelt. In Tisa blieb eine Familie Hacker - deutsche Antifaschisten, von denen einer in der tschechoslowakischen Armee gedient hatte und nach Tisa nach dem Kriege mit einer amerikanischen Uniform zurückgekehrt war.

Sofort nach der Befreiung kamen die 20 tschechischen Bewohner zurück und in wenigen Monaten kamen in mehreren Besiedlungswellen Interessenten für die leeren Häuser und Grundstücke der Deutschen. Schon am 16.7.1945 kamen z. B. 16 Arbeiter der Vaněk-Metallwarenfabrik aus Prag, um hier die Produktion in fast 20 hinterlassenen Betrieben zu starten. Die ursprünglichen deutschen Fabriken und Werkstätten haben sich später unter der Marke Koh-i-noor vereinigt und die traditionelle Herstellung der kleinen Metallwaren wurde erneuert. Zur Neubesiedlung kamen auch Menschen aus Ostböhmen, aber auch viele Slowaken und Ruthenen sowie Mitglieder der Svoboda Armee.

Im Oktober 1945 gab es bereits wieder über 400 Einwohner und in den folgenden zwei Jahren wurden es sogar 800. Ihr Zuhause fanden hier auch 20 Wolynetschehen, die auf Grund der.

HISTORICKÝ PRŮVODCE OBČI TISÁ / HISTORISCHER LEITFADEN DURCH GEMEINDE TISÁ

VÝZNAMNÉ OBJEKTY A MÍSTA TISÉ

♦ Kostel sv. Anny

Kostel sv. Anny v Tisé se nachází ve středu obce při hlavní silnici a není orientovaný. S jeho stavbou se započalo roku 1785 a roku 1788 byl kostel dokončen. Na stavbu asi přispěla nejen katolická církev a hraběcí rod Thunů, ale i místní občané a dokonce sám císař Josef II., který se zde zastavil při své inspekční cestě po okolí. Jedná se o jednolodní obdélnou stavbu s užším trojboce uzavřeným presbytářem a boční sakristií. Na konci 19. stol. byla k hlavnímu průčelí přistavěna dřevěná předšpi. Fasáda kostela je hladká členěna pouze lizénami a okolo okenních otvorů kameninými ostěními s klenáčkem. Hlavní vstupní průčelí završuje hranolová zvonice se zvonovou střešou.

Interiér kostela je plochostropý a je členěn pouze pilastry s volutami. Interiérové vybavení není slohové - jsou zde pozdně rokokové a historizující předměty z 19. století a z r. 1910. Na stropě v lodi je nástropní malba s vyobrazením Krista uzdravujícího ženu. K jihovýchodnímu průčelí je přisazena kruhová s dřevěnou poprsnicí nesená třemi arkádami na dvou zděných pilířích. Na kruhčtě jsou varhany z 18. století. Jde o nástroj Heinricha Schiffnera z roku 1888, který je v podstatě jednoduše upravený, byť jednotlivé rejstříky jsou rozlišeny do dvou manuálů, aby byly zlepšeny jeho vlastnosti pro interpretaci. Ve věži se nachází dva litinové zvony z r. 1922, vyrobené chabařovickými oceláři Arnold-Kress a malý zvon z r. 1859 od Františka Herolda z Litoměřic.

♦ Socha anděla (umístěná nyní v kostele sv. Anny)

Socha anděla je pravděpodobně jedinou zachovanou památkou z Schönsteinského zámku. Jedná se buď o podnož kazatelny, nebo křtitelnicí pocházející z 2. pol. 16. století. Plastiku tvoří postava anděla strážce přidržujícího na svých zádech v křídlech velkou nádobu či spodní část kazatelny. Na lemu nádoby je nápis „Dominus manet in Eternum“ (Pán trvá na věky).

♦ Smírčí kříž

Při silnici mezi Libouchcem a Tisou v místě, kterému se dříve říkalo Josefthal nebo také Tybloch (Tiská díra), je zasazen pískovcový smírčí kříž s letopočtem 1626. Tehdy zde zemřel násilnou smrtí potulný mastičkář.

♦ Turistická chata

Turistická chata postavená v r. 1926 při vstupu do tzv. Velkých stěn je v interiéru vyzdobena zajímavými malbami, jež vytvořil akademický malíř a rodák ze západočeských Kraslic Franz Gruss (1891 - 1979). Jedná se o vtipné lovecké historky, které byly malovány na základě skutečných příhod. Malíř se často stýkal s lesníky a myslivci a rád zachycoval jejich rozdílné lovecké zážitky.

♦ Čihlářský rybník, zv. Čihlák

Oblíbeným místem pro rekreaci je také rybník Čihlák založený již za rytířů z Bünau k hospodářským účelům. Svou rozlohou (cca 4ha) je největší v okolí. V první polovině minulého století byl zde čilý ruch, fungoval de facto jako přírodní koupaliště. Jezdilo se po něm na lodičkách, vodních kolech i plachtěnicích, byla zde skákací věž, skluzavka a také restaurace s komickým houbočkovým zařízením. Hotelier Anton Habel zde nabízel také ubytování v dřevěných chatkách. „Letní restaurace“ u Čihlářského rybníka byla s celým rekreačním areálem zničena sovětskou armádou r. 1945.

♦ Pomník padlým v první světové válce

Na cestě ke vstupu do skal nad hřbitovem je umístěn pomník padlým v první světové válce, do Tisé se z ní nevrátilo 81 mužů. Pomník byl odhalen 8. září 1929.

Smírčí kříž při silnici z Tisé do Libouchce na současné fotografii (foto T. Kratochvíl).
Friedenskreuz neben der Strasse von Tisa nach Libouchce heute (Foto T. Kratochvíl).

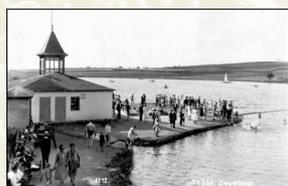
Pomník padlým v první světové válce (8. 9. 1929).
Denkmal für gefallene Soldaten im I. Weltkrieg (8. 9. 1929).

Čihlářský rybník v období 1. republiky, převzato ze serveru Zamiklé obce.
Ziegelteich in der Vorkriegszeit, Bild vom Server Untergangene Dörfer.

Zpracovatel / Verfasser von:
MgA. Alžběta Kocoubová
Poděkování / Besonderer Dank an:
Gertfried Tichancko (historizující - český a německý text, foto, artefakty / Bergsteiger-Kletterport - tschechische und deutsche Texte, Fotos, Artefakte)
Ivo Tomáš (historizující - text, artefakty / Knopf-Industrie - Text, Artefakte)
Společnost BFM spol. s r.o. (historizující, artefakty, grafické zpracování, tisk návodů) / Knopf-Industrie, Kraslice, grafische Bearbeitung, Druck und Einprägung
Jiří Kern (překlad do německého jazyka / deutsche Übersetzung)
Zdroje a literatura / Quellen und Literatur:
Kronika obce Tisá / Die Chronik der Gemeinde Tisá
Svoboda, L. 1998. Encyklopedie českých tvrzí. Praha / Encyklopedie tschechischer Festungen. Prag.
Ulmer, J. 1999. Zámek vna zámek Schönstein. In: Castologia bohemica, 4, 2. Praha / Untergang der Festung und des Schlosses Schönstein. In: Castologia bohemica, Nr. 2, Prag.
Prošek, Vladimír 1960. Franz Gruss. Opomenuy umělec Kraslic. Salsob. / Franz Gruss. Vergessener Künstler aus Kraslice. Salsob.
Servery / Internetseiten:
Zamiklé obce / Untergangene Dörfer - <http://www.zamikle.cz/>
Oldenaps Gerdels / Oldenaps Gerdels - <http://oldenaps.gerdels.cz/>
Archivní mapy / Archiv Landkarten - <http://landkarten.mvg.cz/>
Kraslice / Kraslice - www.kraslice.cz/
Realizace, grafické zpracování / Druck, grafische Bearbeitung:
Společnost BFM spol. s r.o., Tisá

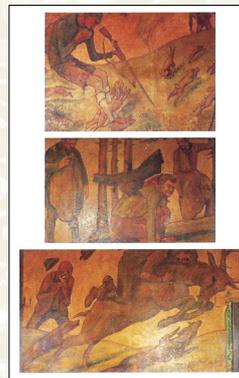
Kostel sv. Anny s farou a pomníkem císaře Josefa II. na poč. 20. století.
Kirche der Heiligen Anna mit Pfarrhaus und Denkmal des Kaisers Josef II. am Anfang des 20. Jahrhunderts.

Interiér kostela sv. Anny, pravděpodobně v meziválečném období.
Kirche der Heiligen Anna in der Vorkriegszeit.

Turistická chata ve 30. letech 20. stol.
Touristenbaude in den 30-er Jahren des 20. Jahrhunderts.

Výmalba turistické chaty od F. Grusse.
Innengestaltung der Touristenbaude vom F. Gruss.

Původní interiér turistické chaty.
Ursprüngliche Innenausstattung der Touristenbaude.

BEDEUTENDE OBJEKTE UND ORTE IN TISÁ

♦ Kirche der Heiligen Anna

Die Kirche der Heiligen Anna in Tisá befindet sich in Ortsmitte an der Hauptstraße und wurde in Jahren 1785 – 1788 erbaut. Der Bau wurde von der katholischen Kirche und von dem Adelsgeschlecht Graf von Thun finanziert, aber auch Bürger von Tisá haben zur Baufinanzierung beigetragen. Sogar der Kaiser Josef II. hat den Bau finanziell unterstützt, wenn er auf seiner Inspektionsfahrt den Ort Tisá besuchte. Der Bau ist einschiffig, rechteckig mit einem schmalen dreiseitig geschlossenen Presbyterium und seitlicher Sakristei. Am Ende des 19. Jahrhunderts wurde an dem Haupteingang ein hölzerner Windfang angebaut. Die glatte Kirchenfassade wird durch Wandlisenen unterteilt und an den Fensteröffnungen mit gewölbten Steinleibungen abgegrenzt. An der Haupteingangseite befindet sich der eckige Glockenturm mit einem Glockendach.

Der Kircheninnenraum hat eine flache Raumdecke und ist nur durch Pilastern mit Voluten gegliedert. Die Innenausstattung ist nicht stilgerecht - es gibt Gegenstände aus spätem Rokoko aber auch aus dem 19. Jahrhundert und von 1910. An der Decke des Kirchenschiffes ist eine Abbildung des Jesus Christi bei Heilung einer Frau. An der südöstlicher Stirnseite befindet sich ein von zwei gemauerten Pfeiler getragener Balkon mit Holzbrüstung auf dem die historische Orgel aus dem 19. Jahrhundert steht. Es handelt sich um ein Instrument von Heinrich Schiffner aus dem Jahr 1880. Im Kirchturm befinden sich zwei Glocken aus Bronze, hergestellt 1922 von Stahlwerken Arnold Kress in Chabařovice (Karbitz) und eine kleine Glocke hergestellt 1859 von František Herold aus Litoměřice (Leitmeritz).

♦ Die Engelsstatue (heute in der Kirche der Heiligen Anna aufgestellt)

Die Engelsstatue ist das wahrscheinlich einzige erhaltene Erinnerungsstück an das Schloss Schönstein. Es handelt sich entweder um ein Unterteil der Kappelenkanzel oder um ein Taufstein bzw. Taufbecken aus der 2. Hälfte des 16. Jahrhunderts. Die Statue ist Abbildung eines Schutzengels mit einem Becken zwischen den Engelsflügeln mit der Inschrift „Dominus manet in Eternum“ (Das Wort des Herrn bleibt in Ewigkeit).

♦ Friedenskreuz

Neben der Straße von Libouchce (Königswald) nach Tisá an der Stelle, die früher Josefthal oder auch Tybloch hieß, steht ein Friedenskreuz aus Sandstein mit Jahreszahl 1626. Damals ist hier ein reisender Heilkräuterverkäufer durch Gewalttat umgekommen.

♦ Touristenbaude

Die Touristenbaude wurde 1926 am östlichen Eingang der Felswände erbaut. Der Innenraum wird geschmückt mit interessanten Wandmalereien des Malers Franz Gruss (1891-1979) aus Kraslice in Westböhmen. Es handelt sich um lustige Jagdszenen die nach wahren Geschichten entstanden sind. Der Autor hat sehr oft Jäger und Förster getroffen und hat gerne die von ihnen erzählten Geschichten bildlich festgehalten.

♦ Ziegelteich

Eine beliebte Freizeitstelle ist der Ziegelteich, der von den Rittern aus Bünau zu Wirtschaftszwecken angelegt wurde. Mit seiner Fläche von ca. 4 ha ist der größte Teich in der Umgebung. In der ersten Hälfte des letzten Jahrhunderts herrschte auf dem Ziegelteich reges Treiben, der Ziegelteich war ein Naturbad mit Springturm und Rutsche sowie mit einem Bootverleih, es wurden auch Treiboote und Segelboote verliehen. Zum Ziegelteich gehörte auch ein Restaurant vom Anton Habel, welcher hier auch Unterkunft in kleinen Holzhütten angeboten hatte. Die gesamten Freizeitanlagen des Ziegelteichs einschließlich des Restaurants wurden 1945 von der sowjetischen Armee zerstört.

♦ Denkmal für gefallene Soldaten im I. Weltkrieg

Oberhalb des Friedhofes neben dem Zugang zur Felsenstadt steht ein Denkmal für die im I. Weltkrieg gefallene Soldaten. Aus dem Krieg kehrten 81 Männer nicht mehr zurück. Das Denkmal wurde am 8. September 1929 enthüllt.